

Wojewódzki
Urząd
Pracy
w Krakowie

GOSPODARKA, PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ, ZATRUDNIENIE W MAŁOPOLSCE

RAPORT ZA ROK 2008

Maj 2009 r.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Wojewódzki
Urząd
Pracy
w Krakowie

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Raport powstał w ramach projektu „Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji”, realizowanego przez Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie.

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	5
2. GŁÓWNE TENDENCJE W SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ MAŁOPOLSKI W 2008 r.	8
3. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ.....	9
4. ZATRUDNIENIE.....	17
5. PRACUJĄCY.....	25
6. TENDENCJE NA RYNKU PRACY	30
6.1 Zadowolenie z pracy i zagrożenie utratą zatrudnienia	30
6.2 Wynagrodzenia.....	32
6.3 Migracje powrotne a zwiększenie podaży na rynku pracy.....	35
7. WNIOSKI.....	37

1. WPROWADZENIE

Raport omawia sytuację gospodarczą Małopolski w 2008 r. oraz jej wpływ na zatrudnienie i sytuację osób pracujących w regionie. Dla przedstawienia tej sytuacji opisano zmiany w strukturze podmiotów gospodarczych według formy prawnej, sektora własności oraz branż. Scharakteryzowano powiaty pod względem rozwoju przedsiębiorczości w trzech wymiarach: dynamiki powstawania i likwidacji podmiotów gospodarczych, koncentracji podmiotów na km² oraz liczby podmiotów na 10 tys. ludności. W analizie przeciętnego zatrudnienia skupiono się na sektorze przedsiębiorstw. Opisano tendencje w zmianach wielkości zatrudnienia w poszczególnych branżach, szczególną uwagę poświęcając sytuacji działów produkcyjnych zaliczonych do sekcji przetwórstwo przemysłowe z uwagi na jej dominujący udział w zatrudnieniu. Nieco uwagi poświęcono również zjawiskom będącym dobrym wskaźnikiem sytuacji na rynku pracy: zadowoleniu z pracy i zagrożeniu utratą zatrudnienia, wpływu migracji powrotnych na zwiększenie podaży na rynku pracy oraz wynagrodzeń. Do przygotowania powyższych informacji wykorzystano głównie dane dotyczące liczby podmiotów gospodarczych, zatrudnienia, liczby pracujących i wynagrodzeń, dostępne w statystyce publicznej.

Dane prezentowane w tym raporcie różnią się zakresem w zależności od tego, z jaką częstotliwością i z jakich źródeł są pozyskiwane przez urzędy statystyczne. Dane o liczbie podmiotów zarejestrowanych w REGON oraz o wynagrodzeniach dotyczą wszystkich podmiotów gospodarki narodowej lub podmiotów gospodarczych. Dane o pracujących i zatrudnieniu dotyczą podmiotów gospodarki narodowej, zaliczanych do sektora przedsiębiorstw, w których liczba pracujących przekracza 9, przy czym dane nie obejmują zatrudnionych poza granicami kraju (z wyjątkiem danych o liczbie pracujących) oraz zatrudnionych w organizacjach społecznych, politycznych, związkach zawodowych itp. Ponieważ w Małopolsce niemal 95% podmiotów zarejestrowanych w REGON zatrudnia do 9 osób, a podmioty takie nie mają obowiązku sprawozdawczości o pracujących i zatrudnieniu, prezentowane w niniejszym rozdziale dane na ten temat dotyczą sytuacji w 5% jednostek gospodarczych funkcjonujących w Małopolsce. Biorąc pod uwagę, że w podmiotach zatrudniających powyżej 9 osób pracuje około 1/3 wszystkich pracujących, podane w rozdziale informacje nie obejmują wszystkich pracujących, ale ich dużą część – taką, jaką można opisać na podstawie danych dostępnych w statystyce publicznej.

W niniejszym raporcie dane są prezentowane w dwojaki sposób – dla całej gospodarki narodowej i dla sektora przedsiębiorstw. Rozróżnienie to wynika ze sposobu publikacji danych przez Główny Urząd Statystyczny i Urząd Statystyczny w Krakowie.

Gdy mowa o podmiotach gospodarki narodowej, rozumie się przez to wszystkie podmioty zarejestrowane w rejestrze REGON.

Przez **podmioty gospodarki narodowej** rozumie się jednostki prawne, tj.: osoby prawne, jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Sektor przedsiębiorstw skupia podmioty gospodarcze.

Pod pojęciem **podmiotów gospodarczych** rozumie się podmioty prowadzące działalność gospodarczą, tj. produkcyjną i usługową, na własny rachunek w celu osiągnięcia zysku.

Do **sektora przedsiębiorstw** zalicza się podmioty gospodarcze, które jako podstawową działalność podały w REGON następujące sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności:

część sekcji A – leśnictwo (włączając działalność usługową),

część sekcji B – rybołówstwo w wodach morskich,

sekcję C – górnictwo,

sekcję D – przetwórstwo przemysłowe,

sekcję E – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę,

sekcję F – budownictwo,

sekcję G – handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego,

sekcję H – hotele i restauracje,

sekcję I – transport, gospodarka magazynowa i łączność,

sekcję K – obsługa nieruchomości, wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego, informatyka, działalność gospodarcza pozostała,

sekcję O – odprowadzanie i oczyszczanie ścieków, działalność związana z kulturą, rekreacją i sportem oraz działalność usługowa pozostała.

Zatem w skład sektora przedsiębiorstw nie wchodzi: z sekcji A rolnictwo, z sekcji B łowiectwo, sekcja J (pośrednictwo finansowe), L (administracja, obrona narodowa, ubezpieczenia społeczne i zdrowotne), M (edukacja), N (ochrona zdrowia i pomoc społeczna), P (gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników) i Q (organizacje i zespoły eksterytorialne).

Prezentacja danych w tych dwóch układach (dla podmiotów gospodarki narodowej i dla sektora przedsiębiorstw) ma służyć z jednej strony pokazaniu jak najszerszego obrazu małopolskiej gospodarki w kontekście zatrudnienia, a z drugiej dać bardziej precyzyjny obraz tego sektora, który w głównej mierze decyduje o sytuacji zatrudnieniowej w regionie.

W raporcie są też prezentowane dane w podziale na sektor przemysłowy (sekcje C, D, E, F PKD), sektor usług rynkowych (G, H, I, K) oraz sektor usług nierynkowych (sekcje J, L, M, N, O).

Przedstawienie sytuacji w tak zdefiniowanych sektorach gospodarki pozwala na pokazanie różnic, jakie warunkują położenie pracowników w tych sektorach.

Z uwagi na przejrzystość tekstu w raporcie stosowane będą, gdzie to konieczne, skrócone nazwy sekcji gospodarki:

sekcja A – rolnictwo,

sekcja B – rybactwo,

sekcja C – górnictwo,

sekcja D – przemysł,

sekcja E – energetyka,

sekcja F – budownictwo,

sekcja G – handel i naprawy,

sekcja H – hotele i restauracje,

sekcja I – transport,

sekcja J – pośrednictwo finansowe,

sekcja K – obsługa nieruchomości i firm,

sekcja L – administracja,

sekcja M – edukacja,

sekcja N – ochrona zdrowia,

sekcja O – usługi komunalne i pozostałe.

Sekcje P i Q z uwagi na znikomą ilość podmiotów zarejestrowanych w tych sekcjach, zostaną w większości przypadków pominięte lub doliczone do sekcji O, jak jest to praktykowane w statystyce publicznej.

Słowa „sekcja” i „branża” będą stosowane wymiennie.

Prezentowane dane obejmują podmioty gospodarki narodowej bez względu na charakter własności, tj. zaliczane do sektora publicznego i prywatnego, choć tam, gdzie to możliwe i celowe, podano statystyki dla obu sektorów oddzielnie.

Do **sektora publicznego** zalicza się podmioty stanowiące własność państwową, jednostek samorządu terytorialnego oraz „mieszana” z przewagą kapitału podmiotów sektora publicznego.

Do **sektora prywatnego** zalicza się podmioty gospodarki stanowiące własność prywatną krajową (m.in.: spółki, spółdzielnie, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, organizacje społeczne, stowarzyszenia, fundacje), zagraniczną (m.in.: oddziały przedsiębiorców zagranicznych, przedstawicielstwa zagraniczne, spółki z wyłącznym udziałem kapitału zagranicznego) oraz „mieszana”, z przewagą kapitału podmiotów sektora prywatnego lub brakiem przewagi sektorowej w kapitale podmiotu.

2. GŁÓWNE TENDENCJE W SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ MAŁOPOLSKI W 2008 r.

Według komunikatu Urzędu Statystycznego w Krakowie o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego¹ w okresie dwunastu miesięcy 2008 r. w województwie małopolskim w porównaniu z 2007 r. odnotowano następujące tendencje:

- Według stanu w końcu roku wzrosła liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze KRUPGN-REGON. Największy wzrost zanotowano w sekcji budownictwo. Więcej niż przed rokiem było również osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, podobnie jak osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej. W ciągu roku zwiększyła się liczba spółek handlowych, w tym również z udziałem kapitału zagranicznego.
- Zwiększyło się przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw. Dynamika zatrudnienia była wyższa niż średnio w kraju. Największy wzrost zatrudnienia odnotowano w budownictwie oraz handlu i naprawach.
- Tempo wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto było nieznacznie niższe, ale nadal pozostawało na poziomie dwucyfrowym. Płace wzrosły we wszystkich sekcjach sektora przedsiębiorstw, a szczególnie w budownictwie oraz obsłudze nieruchomości i firm. Przeciętne wynagrodzenie było nadal niższe niż średnia krajowa.
- Zwiększyła się wydajność pracy mierzona produkcją sprzedaną na jednego zatrudnionego oraz czas przepracowany.
- Wzrosła produkcja sprzedana przemysłu. Przychody ze sprzedaży wyrobów i usług były wyższe we wszystkich sekcjach należących do przemysłu.

¹ Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego, Urząd Statystyczny w Krakowie, styczeń 2009.

- Znacznie zwiększyła się liczba mieszkań oddanych do użytkowania, zwłaszcza w budownictwie przeznaczonym na sprzedaż lub wynajem. Odnotowano niewielki wzrost liczby wydanych pozwoleń na budowę lokali mieszkaniowych, ale istotnie zmniejszyła się ilość mieszkań, których budowę rozpoczęto.
- Przedsiębiorstwa budowlano-montażowe, a zwłaszcza jednostki zajmujące się robotami budowlanymi wykończeniowymi, odnotowały znaczny wzrost przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług, jednakże udział produkcji budowlano-montażowej w ogólnej kwocie przychodów ze sprzedaży w sekcji budownictwo był nieco niższy.
- Wzrosła wartość sprzedaży hurtowej i detalicznej uzyskanej przez jednostki handlowe i niehandlowe. Najbardziej dynamicznie rozwijała się sprzedaż farmaceutyków, kosmetyków, sprzętu ortopedycznego oraz włókien, odzieży i obuwia.
- Obniżyła się liczba turystów korzystających z turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania, w tym szczególnie gości z zagranicy, i spadła liczba udzielonych noclegów.

3. PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ

Według stanu w dniu 31 XII 2008 r. na terenie województwa małopolskiego **w rejestrze KRUPGN-REGON** zarejestrowanych było **301,6 tys. podmiotów gospodarki narodowej** – o 2,6% więcej niż przed rokiem. Liczba ta nie uwzględnia indywidualnych gospodarstw rolnych i jednostek lokalnych (oddziałów, filii). Na zwiększenie ogólnej liczby podmiotów wpłynął sektor prywatny, w którym odnotowano wzrost o 3,0%. W sektorze publicznym na przestrzeni roku ubyło 688 podmiotów (spadek o 7,8% w stosunku do roku 2007).

W końcu grudnia 2008 r. rejestr REGON obejmował 72,7 tys. osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej. Liczba ta systematycznie rośnie od kilku lat. W Małopolsce według REGON było 19,5 tys. spółek handlowych (ich liczba zwiększyła się o 5,1% w ujęciu rocznym), w tym 3,4 tys. z udziałem kapitału zagranicznego (wzrost o 4,7%). Mniej niż przed rokiem (o 0,2%) było spółek cywilnych - 26,9 tys. Liczba przedsiębiorstw państwowych zmalała o 26,7% do 33 w końcu 2008 r., a liczba spółdzielni zmniejszyła się o 3,6% do 1130. Wzrosła liczba fundacji (o 54 do 893) i stowarzyszeń (o 317 do 6923), spadła liczba organizacji społecznych zarejestrowanych w Małopolsce (o 3 do poziomu 272). Sektor prywatny skupiał 97,3% wszystkich podmiotów gospodarczych. Dominowały jednostki prowadzone przez osoby fizyczne (228,9 tys.), które stanowiły 75,9% ogółu firm. **W 2008 r., drugi rok z rzędu, odnotowano wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (o 2,8% w stosunku do 2007 r.).**

W przekroju terytorialnym największą liczbę podmiotów odnotowano na terenie Krakowa - 35,0% ogółu (tj. 105,6 tys. jednostek) oraz w powiatach: krakowskim (21,4 tys.), wadowickim (15,2 tys.), oświęcimskim i nowotarskim (po 12,9 tys.), a najmniej w powiatach: dąbrowskim, proszowickim i miechowskim (od 2,6 do 4,0 tys. firm).

Poniższa tabela opisuje zmiany liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w REGON w latach 2004-2008 według powiatów.

PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ ZAREJESTROWANE W REJESTRZE REGON wg powiatów	
WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE	Od dwóch lat rośnie dynamika przyrostu liczby firm zarejestrowanych w REGON i jest ona większa, niż w skali kraju. W 2008 r. Polska: 1,9%, Małopolska: 2,6%.
Podregion 20 - krakowski	Czwarty podregion w Małopolsce pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów (55,3 tys. na koniec 2008 r.). W tym podregionie rośnie dynamika wzrostu liczby firm zarejestrowanych w REGON - drugie miejsce wśród podregionów w Małopolsce.
Powiat bocheński	Po dużym spadku w okresie 2004-2006 w następnych latach nastąpił dość stabilny wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON.
Powiat krakowski	Szybko rosnąca dynamika wzrostu liczby firm zarejestrowanych w REGON.
Powiat miechowski	Po spadku w latach 2004-2005 w następnych latach nastąpił dynamiczny wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON.
Powiat myślenicki	Największy w podregionie wzrost liczby podmiotów, choć w 2008 r. wolniejszy niż w latach 2005-2007.
Powiat proszowicki	Stąły wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON, w 2008 r. dwa razy większy, niż w latach 2005-2007.
Powiat wielicki	Obok powiatu myślenickiego - najwyższa w podregionie dynamika wzrostu liczby firm zarejestrowanych w REGON.
Podregion 21 - m. Kraków/powiat m. Kraków	Podregion o największej w województwie liczbie podmiotów zarejestrowanych w REGON (105,6 tys.). Kraków, po spowolnieniu i spadku liczby firm w 2007 r., zanotował w ubiegłym (2008) roku duży przyrost - o 1261 firm.

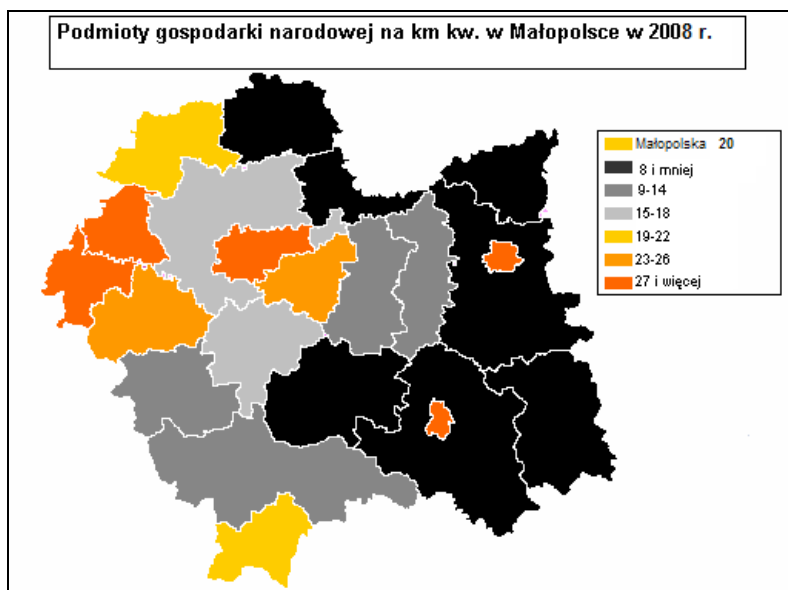
Podregion 22 - nowosądecki	Trzeci w województwie podregion pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów (55,9 tys. na koniec 2008 r.). Ciągły wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON, największa dynamika przyrostu wśród podregionów w Małopolsce (w 2008 r. wzrost o 2614 podmiotów).
Powiat gorlicki	Ciągły wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON, w ostatnich dwóch latach rządu około 4,5%.
Powiat limanowski	Drugi powiat w podregionie pod względem dynamiki wzrostu liczby firm zarejestrowanych w REGON.
Powiat nowosądecki	W okresie 2004-2008 najlepszy powiat w Małopolsce pod względem wzrostu liczby firm zarejestrowanych w REGON, w 2008 r. drugie miejsce po Krakowie w liczbach bezwzględnych (przyrost rok do roku o 822).
Powiat nowotarski	Po spadku w okresie 2004-2005 w kolejnych latach nastąpił wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON, ale niestabilna/zmienna wielkość tego przyrostu (W 2006 r. w stosunku do 2005 r. – o 2,4%, 2006/7 – o 4%, 2007/8 – o 2,5%).
Powiat tatrzański	Wzrost liczby podmiotów, w latach 2007-2008 ponad czteroprocentowy.
Powiat m. Nowy Sącz	Po spadku w 2006 r. bardzo dynamiczny wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON - ponad dwukrotny wzrost dynamiki w okresie 2007-2008.
Podregion 23 - oświęcimski	Drugi w Małopolsce podregion pod względem liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON (57,9 tys.). Podregion od dwóch lat odrabia straty - wzrost o rosnącej dynamice. W 2008 r. zanotowano największy spadek liczby firm średnich (zatrudniających 50-249 osób) – o 13 i dużych (250-999 pracowników) – o 5 oraz największy wzrost liczby małych przedsiębiorstw (10-49 zatrudnionych) – o 119.
Powiat chrzanowski	Słaby wzrost, najniższy w 2007 r. W 2008 r. powiat osiągnął lepszy wynik: o 99 więcej firm zarejestrowanych w REGON, niż rok wcześniej.
Powiat olkuski	W latach 2004-2006 spadek, w ostatnich dwóch latach wzrost, ale nie osiągnięto wartości z 2004 r.
Powiat oświęcimski	Po spadku w 2006 r. w kolejnych latach nastąpił wzrost - w podregionie silniejszy wystąpił tylko w powiecie wadowickim.

Powiat suski	Po spadku w latach 2004-2006 dość dynamiczny wzrost, szczególnie wysoki w 2008 r.
Powiat wadowicki	W 2005 r. duży spadek, następnie wzrost o dużej dynamice - największej w podregionie.
Podregion 24 - tarnowski	Podregion o najmniejszej liczbie podmiotów zarejestrowanych w REGON (26,9 tys. w 2008 r.). Od dwóch lat odrabia straty - dynamika rosnąca, ale w poprzednich latach (2004-2006) spadek był tak duży, że na koniec 2008 r. wskaźnik nie osiągnął wartości z 2004 r.
Powiat brzeski	Po silnym spadku w okresie 2004-2006 w kolejnych latach nastąpił wzrost liczby podmiotów, jednak nie dość duży, by osiągnąć liczbę firm zarejestrowanych z 2004 r.
Powiat dąbrowski	Sytuacja powiatu odzwierciedla trend opisany dla podregionu. To powiat o najniższej w województwie liczbie podmiotów zarejestrowanych w REGON.
Powiat tarnowski	Sytuację powiatu odzwierciedla trend opisany dla podregionu. W 2008 r. nastąpił największy w podregionie wzrost liczby podmiotów.
Powiat m. Tarnów	Powiat w najgorszej sytuacji w podregionie - największy spadek w latach 2004-6, najwolniejszy wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych, szczególnie w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDR i opracowania GUS „Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2008 r.”, luty 2009 r.

Koncentracja podmiotów gospodarki narodowej

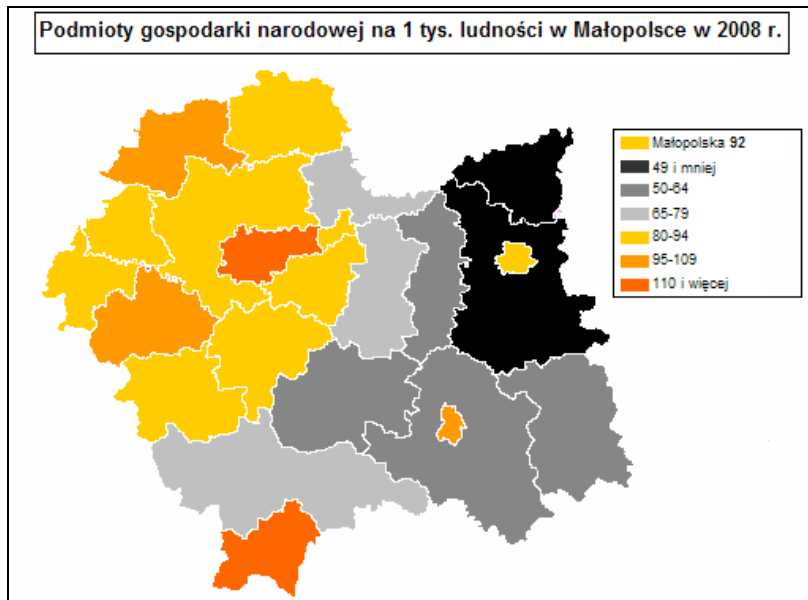
Koncentracja podmiotów gospodarki narodowej wyraża się w liczbie podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON na km². W województwie małopolskim występuje duże zróżnicowanie powiatów pod względem koncentracji podmiotów gospodarki narodowej. W stosunku do ubiegłego roku w większości powiatów nastąpiła poprawa wskaźnika koncentracji podmiotów. Największe wzrosty koncentracji podmiotów miały miejsce w Nowym Sączu (o 6 podmiotów na 1 km²) i w Krakowie (o 4 podmioty na 1 km²). Powiaty tatrzański i brzeski, dzięki wzrostowi koncentracji podmiotów, znalazły się w wyższych przedziałach. Wschodnia część województwa nadal charakteryzuje się bardzo niskim wskaźnikiem koncentracji podmiotów gospodarczych – poniżej 9 jednostek na 1 km².

Źródło: informacja sygnałna nr 2 Urzędu Statystycznego w Krakowie „Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w województwie małopolskim. Stan na koniec 2008 roku”.

Wskaźnik przedsiębiorczości

Rozpatrzmy teraz przedsiębiorczość w ujęciu ludnościowym, analizując liczbę podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON na 10 tys. ludności.

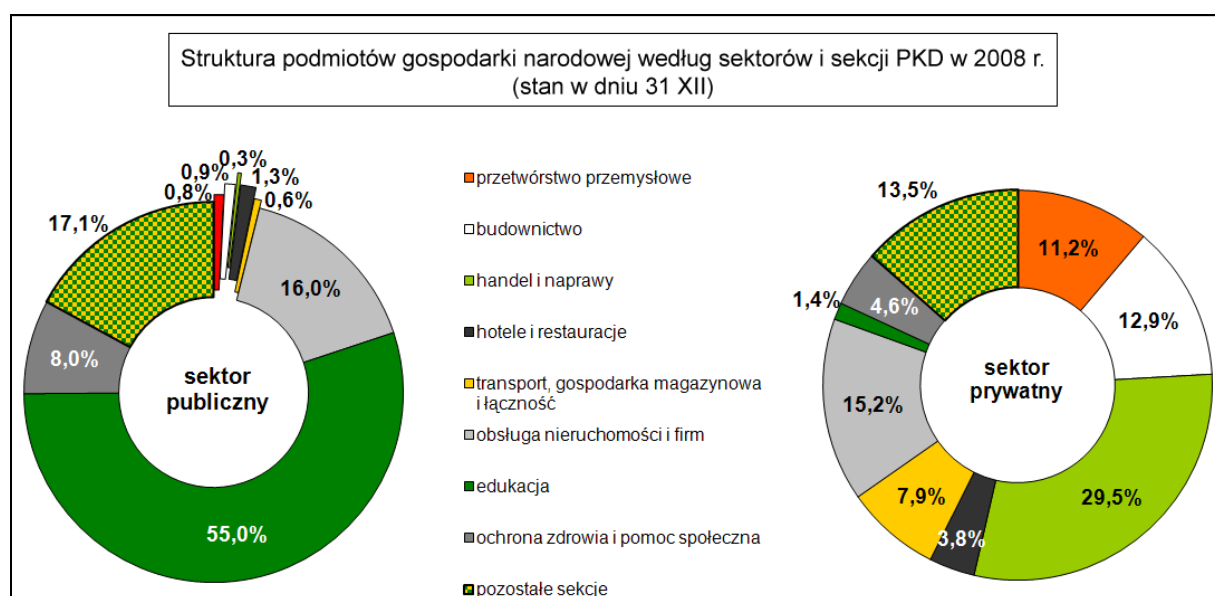
Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji sygnałnej nr 2 Urzędu Statystycznego w Krakowie „Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w województwie małopolskim. Stan na koniec 2008 roku”.

W ujęciu ludnościowym powiaty o najwyższym wskaźniku przedsiębiorczości to miasto Kraków oraz powiat tatrzański i olkuski, przy czym powiat tatrzański charakteryzuje się dość dynamicznym wzrostem tego wskaźnika. Najmniej podmiotów w stosunku do liczby mieszkańców

istnieje w powiatach dąbrowskim (44) oraz tarnowskim (46), jednak w 2008 r. wskaźnik przedsiębiorczości wzrósł w obu powiatach, co było odwróceniem dotychczasowego trendu. Największy wzrost wskaźnika przedsiębiorczości rozumianego jako liczba podmiotów zarejestrowanych w REGON na 1 tys. ludności powiatu odnotowano w ubiegłym roku w powiecie tatrzańskim (wzrost o 6 do 139) i miechowskim (o 5 do 80). Jedyne powiaty, w którym w 2008 r. ów wskaźnik nie wzrósł, to powiat olkuski.

Struktura branżowa małopolskiej gospodarki

Ze względu na podstawowy rodzaj prowadzonej działalności najwięcej jednostek w końcu 2008 r. działało w sekcjach: handel i naprawy - 86,5 tys. (28,7% ogółu), obsługa nieruchomości i firm - 45,8 tys. (15,2%), budownictwo - 37,8 tys. (12,5%) oraz przetwórstwo przemysłowe - 32,8 tys. (10,9%). W ujęciu rocznym zwiększyła się liczba firm należących m.in. do sekcji: budownictwo (o 10,5%), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę (o 9,7%) oraz górnictwo (o 8,5%). Niewielki spadek wystąpił w przetwórstwie przemysłowym (o 0,6%), a także w handlu i naprawach (o 0,4%).

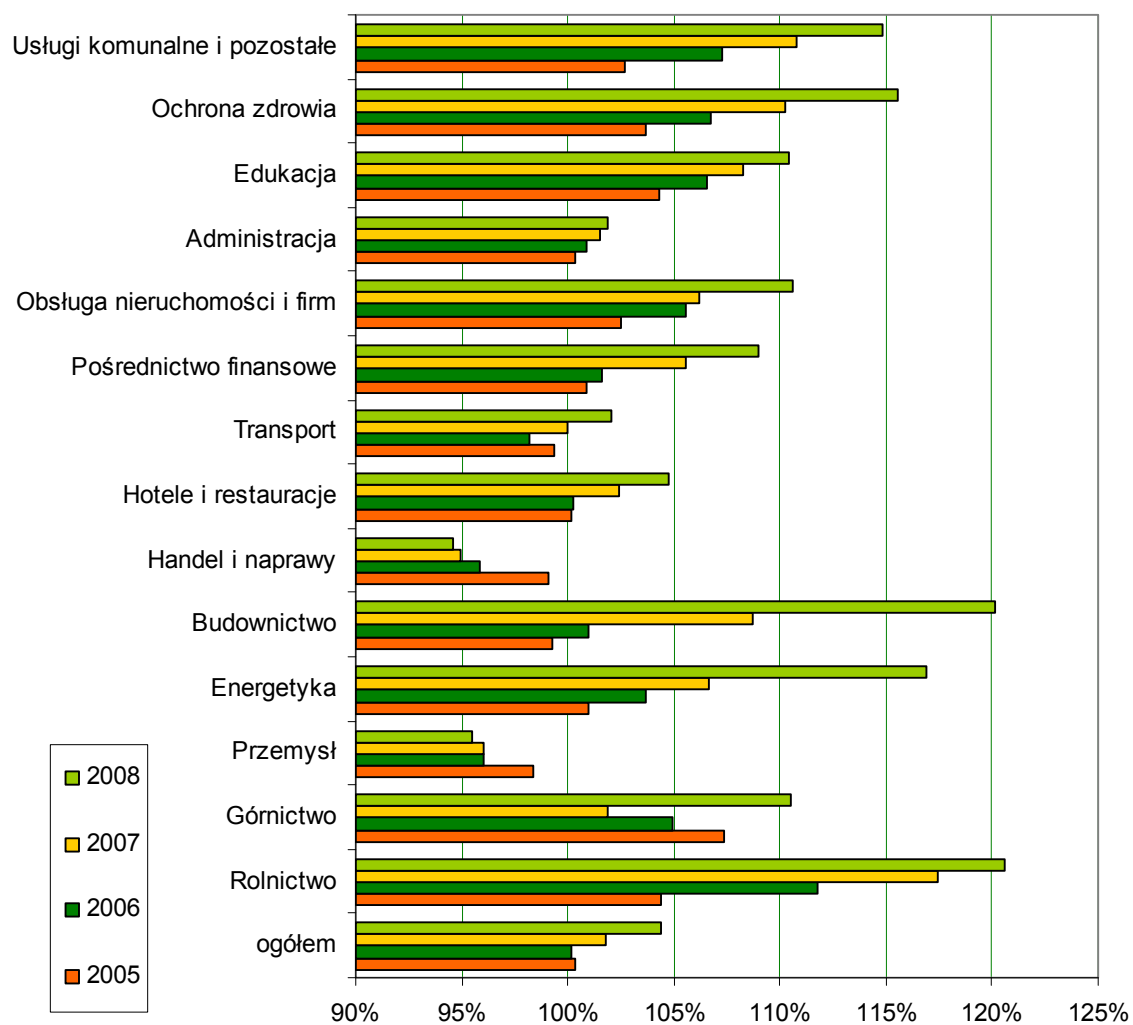
Źródło: KOMUNIKAT nr 12 US w Krakowie o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego, grudzień 2008.

W 2008 r. najwięcej podmiotów nowo zarejestrowanych i podmiotów wyrejestrowanych odnotowano w sekcjach charakteryzujących się dużą rotacją, to znaczy w handlu i naprawach – 6,5 tys. (ponad 24% ogółu) nowo zarejestrowanych i 6,6 tys. (33,8% ogółu) wyrejestrowanych, w budownictwie – 5,9 tys. (21,7%) zarejestrowanych i 2,5 tys. (12,8%) wykreślonych z rejestru oraz w obsłudze nieruchomości i firm – 4,5 tys. (16,6%) nowych podmiotów i 2,6 tys. (13,7%) wyrejestrowanych.

Poniższy wykres obrazuje sytuację poszczególnych sekcji gospodarki regionu – wzrosty i spadki liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w poszczególnych sekcjach PKD na przestrzeni ostatnich 5 lat. Sekcja „Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo” pod względem liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON miała w omawianym okresie tendencję wzrostową i to nawet pomimo tego, że w zestawieniach z REGON pomija się osoby prowadzące indywidualne gospodarstwa rolne. Branża energetyczna zanotowała w 2008 r. w Małopolsce wzrost – silniejszy, niż w latach poprzednich. Równie silny wzrost zanotowała branża budowlana. W sekcji „Hotele i restauracje” nastąpił w województwie niewielki wzrost liczby podmiotów, podobny do tego w 2007 r. W „Transportie, gospodarce magazynowej i łączności” nastąpił dalszy wzrost liczby podmiotów, dzięki czemu została przekroczona liczba podmiotów zarejestrowanych na koniec 2004 r. W branży finansowej nastąpił wzrost liczby podmiotów, nieco mniejszy, niż w poprzednim roku. W sekcji „Obsługa nieruchomości i firm” wzrostowa tendencja była silniejsza, niż w poprzednich latach. Sekcja „Administracja” notuje stały niewielki wzrost liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON. Sekcja „Działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała” rosła w ciągu ostatnich lat średnio o 4% rocznie. Również „Edukacja” i „Ochrona zdrowia” charakteryzują się wzrostem liczby zarejestrowanych podmiotów, przy czym wzrost ten jest szybszy w „Ochronie zdrowia”. W górnictwie, które w poprzednich latach notowało mocno wzrostową tendencję w skali kraju, ale spadek w Małopolsce, nastąpił znaczący wzrost liczby podmiotów.

Utrzymujące się spadki liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON odnotowano w dwóch branżach: w „Przetwórstwie przemysłowym” i „Handlu i naprawach”. Tendencja ta utrzymuje się od kilku lat w skali całego kraju.

Zmiany liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON dla Małopolski (2004=100%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Regionalnych.

4. ZATRUDNIENIE

Przeciętne zatrudnienie to średnia wielkość zatrudnienia obliczona dla badanego okresu (np. miesiąca, kwartału, roku) na podstawie ewidencyjnego stanu zatrudnienia. Przeciętne zatrudnienie w badanym okresie uwzględnia pracowników pełnozatrudnionych oraz niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełne etaty.

Według komunikatu Urzędu Statystycznego w Krakowie o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego pod względem liczby pracujących w 2008 r., podobnie jak w latach poprzednich, przeważały podmioty bardzo małe, zatrudniające do 9 osób. Stanowiły one 94,6% ogółu zarejestrowanych jednostek. Udział małych podmiotów (10–49 pracowników) wyniósł 4,5%, a jednostek średnich i dużych, o liczbie pracujących powyżej 50 osób – 0,9%. W porównaniu z 2007 r. odnotowano wzrost ilości jednostek bardzo małych – o 2,6%, małych – o 3,7% oraz średnich i dużych – o 3%. W roku 2007 w tej ostatniej grupie odnotowano spadek (o 0,5%). Trzeba jednak pamiętać, że dane o zatrudnieniu i liczbie pracujących dotyczą tylko części rynku pracy (około 1/3), dla którego dane są dostępne w statystyce publicznej, tzn. firm zatrudniających powyżej 9 pracowników².

Dla województwa małopolskiego czwarty rok z rzędu odnotowano wzrost przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw, ale z wyjątkiem listopada tempo wzrostu w poszczególnych miesiącach było wyraźnie niższe niż w 2007 r.

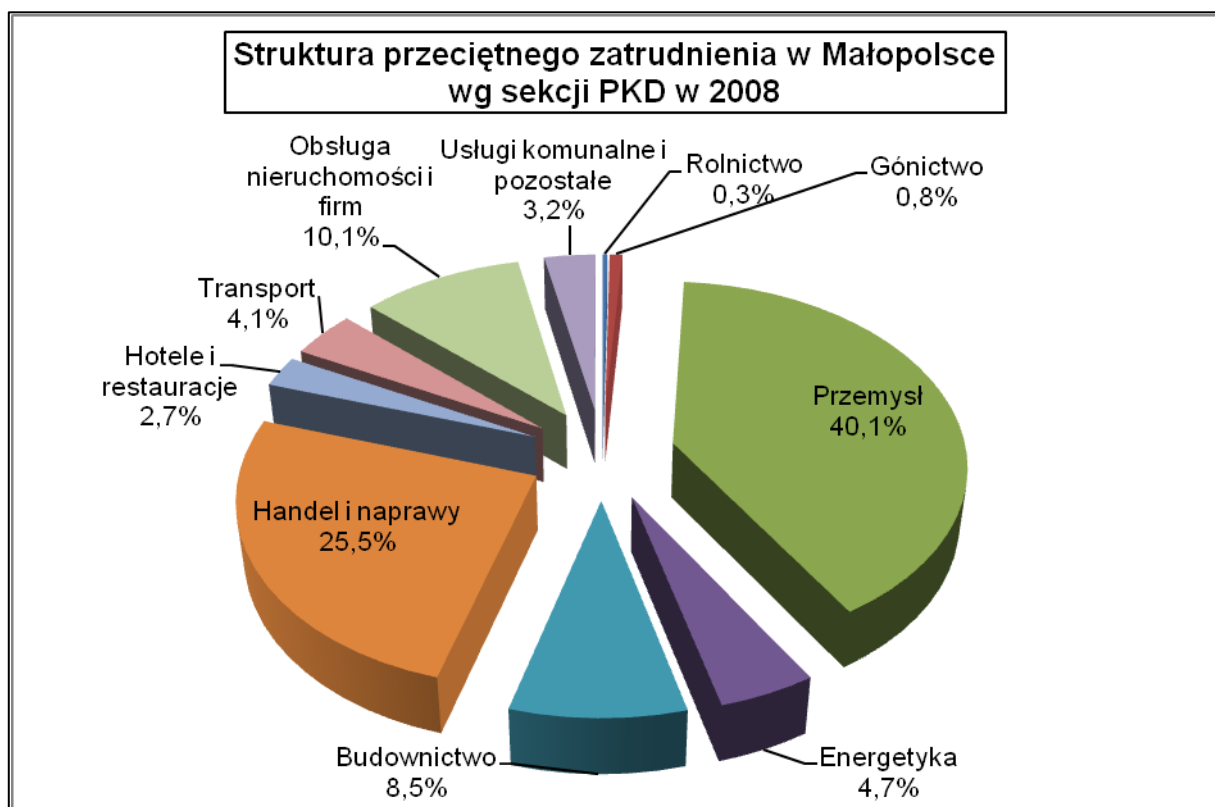
W okresie I-XII 2008 r. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw ukształtowało się na poziomie 403,3 tys. osób, tj. o 5,0% wyższym niż rok wcześniej (w 2007 r. o 4,4%). W kraju wzrost w skali roku wyniósł 4,8%. Zatrudnienie w sektorze prywatnym osiągnęło w omawianym okresie poziom 354,8 tys. osób, tj. o 5,9% więcej niż w roku poprzednim (w 2007 r. wzrost o 5,2%). Natomiast w sektorze publicznym odnotowano dalszą redukcję zatrudnienia, które obniżyło się 0,6% do poziomu 48,5 tys. osób (w 2007 r. spadek wyniósł 0,7%).

Biorąc pod uwagę sekcje PKD, przeciętne zatrudnienie zwiększyło się głównie w budownictwie - o 10,2% (wobec wzrostu w 2007 r. o 8,0%), handlu i naprawach - o 7,9% (rok wcześniej o 2,7%) oraz w transporcie, gospodarce magazynowej i łączności - o 6,5% (wobec 4,4% przed rokiem). Znacznie niższe tempo wzrostu zatrudnienia odnotowano w hotelach i restauracjach. W omawianej sekcji zatrudnienie zwiększyło się o 3,7%, podczas gdy rok wcześniej było to 11,6%. W przetwórstwie przemysłowym zatrudnienie było wyższe o 3,2%, ale rosło nieco wolniej niż w roku poprzednim (w 2007 - 3,8%). Spadek przeciętnego zatrudnienia zaobserwowano po raz

² Na koniec 2006 r. w Polsce w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 pracowników pracowało 4 968 052 osób. W Małopolsce w podmiotach tej wielkości pracowało 414 101 osób, zaś liczba pracujących w województwie bez względu na wielkość firmy wynosiła około 1 200 tys.

kolejny w sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę - w omawianym okresie wyniósł 0,7% (przed rokiem - 1,8%).

Spośród działów przetwórstwa przemysłowego najwyższy wzrost przeciętnego zatrudnienia dotyczył jednostek produkujących: metale (o 17,6%), pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy (o 13,1%) oraz maszyny biurowe i komputery (o 10,6%). Największy spadek, po raz kolejny, odnotowano we włókiennictwie (o 16,6%).

Źródło: Komunikat nr 12 US w Krakowie o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego, grudzień 2008

W porównaniu z 2007 r. w strukturze przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw wystąpiły niewielkie przesunięcia w wielkości udziałów poszczególnych sekcji PKD. Wzrost dotyczył handlu i napraw (o 0,7 pkt %), budownictwa (o 0,4 pkt %) oraz obsługi nieruchomości i firm (o 0,1 pkt %). Udział sprzed roku utrzymało rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo oraz górnictwo, a także transport, gospodarka magazynowa i łączność. Niższy udział dotyczył m.in. przetwórstwa przemysłowego (o 0,7 pkt %) oraz wytwarzania i zaopatrywania w energię elektryczną, gaz, wodę (o 0,3 pkt %).

Jak już wspomniano, w 2008 r. dynamika zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw w Małopolsce była wzrostowa – porównując rok do roku w poszczególnych miesiącach wielkość zatrudnienia była większa, niż w analogicznym okresie 2007 r. Należy jednak zauważyć, że do końca III

kwartału dynamika wzrostu zatrudnienia była w województwie niższa, niż w kraju, średnio o 2-3%. Ponadto w maju, wrześniu i grudniu odnotowano spadki liczby zatrudnionych w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 pracowników w stosunku do poprzedniego miesiąca.

Zatrudnieni w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 pracowników w 2008 r.						
	Małopolska			Polska		
	Liczba w tys.	r/r %	m/m %	Liczba w tys.	r/r %	m/m %
Styczeń	397,9	4,0	2,1		5,9	2,0
Luty	399,2	3,4	0,3		5,9	0,4
Marzec	401,8	3,4	0,7		5,8	0,2
Kwiecień	403,2	3,3	0,3		5,6	0,1
Maj	400,7	2,3	- 0,6		5,4	0
Czerwiec	400,7	1,9	0		4,8	0
Lipiec	401,4	1,7	0,2		4,7	0,2
Sierpień	401,6	1,4	0,1		4,2	0
Wrzesień	400,9	1,6	- 0,2		4,1	0,1
Październik	402,6	3,7	0,4		3,6	0,1
Listopad	404,7	4,0	0,5		3,1	- 0,2
Grudzień	401,9	3,1	- 0,7		2,3	- 0,6

Analizując sytuację według sektorów należy zauważyć, że sektor prywatny generuje o wiele większą część zatrudnienia w przedsiębiorstwach o liczbie pracowników powyżej 9 osób – jest to zazwyczaj około 88%, a udział tego sektora w zatrudnieniu rośnie.

W **styczniu** w sektorze publicznym zatrudnionych było 48,5 tys. osób, tj. o 1,6% mniej niż przed rokiem. Sektor prywatny zatrudniał przeciętnie 349,5 tys. osób, czyli o 4,9% więcej niż w styczniu 2007 r. i angażował 87,8% ogółu zatrudnionych (w ub. roku 87,1%). W porównaniu z grudniem 2007 r. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw zwiększyło się o 2,1% (w kraju wzrost o 2,0%), przy czym w sektorze publicznym wzrost wyniósł 0,4%, a w prywatnym 2,4%.

W **lutym** w sektorze publicznym zatrudnionych było 48,7 tys. osób, tj. o 1,3% mniej niż przed rokiem, natomiast w sektorze prywatnym, skupiającym 87,8% ogółu (przed rokiem 87,2%), zatrudnienie wzrosło 4,1% do poziomu 350,5 tys. osób. W porównaniu do stycznia zatrudnienie zwiększyło się zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym, odpowiednio o: 0,4% i 0,3%.

W **marcu** sektor publiczny zatrudniał 48,8 tys. osób, a sektor prywatny 353,1 tys. osób, czyli 87,9% ogółu. W porównaniu z marcem ub. roku liczba zatrudnionych w sektorze publicznym zmniejszyła się o 1,1%, a w sektorze prywatnym wzrosła o 4,1%.

W sektorze publicznym w **kwietniu** zatrudnionych było 48,9 tys. osób, tj. o 0,9% mniej niż w kwietniu poprzedniego roku, natomiast w sektorze prywatnym, skupiającym 87,9% ogółu (przed rokiem 87,4%), zatrudnienie zwiększyło się o 3,9% osiągając poziom 354,3 tys. osób. W stosunku do marca liczba zatrudnionych zwiększyła się o 0,3%, przy czym w sektorze publicznym wzrost wyniósł 0,3%, a w prywatnym 0,4%.

W **maju** sektor publiczny zatrudniał 48,7 tys. osób, czyli o 1,5% mniej niż w analogicznym okresie ub. roku. W sektorze prywatnym, skupiającym 87,8% ogółu (przed rokiem 87,4%), zatrudnienie zwiększyło się o 2,9% do poziomu 352,0 tys. osób. W odniesieniu do kwietnia liczba zatrudnionych w sektorze publicznym obniżyła się o 0,4%, a w prywatnym o 0,7%.

W **czerwcu** w porównaniu z czerwcem poprzedniego roku przeciętne zatrudnienie w sektorze publicznym zmniejszyło się o 1,4% do poziomu 48,8 tys., a w sektorze prywatnym wzrosło o 2,4% - do 352,0 tys. osób.

W **lipcu** sektor publiczny zatrudniał 48,7 tys. osób, czyli o 0,3% więcej niż w analogicznym okresie poprzedniego roku, podczas gdy w sektorze prywatnym, skupiającym 87,9% ogółu (przed rokiem 87,7%), zatrudnienie zwiększyło się o 1,9% do poziomu 352,8 tys. osób. W porównaniu z czerwcem liczba zatrudnionych zwiększyła się o 0,2%, przy czym w sektorze publicznym obniżyła się o 0,2%, a w prywatnym była wyższa o 0,2%.

Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw ukształtowało się w **sierpniu** na poziomie 48,5 tys. osób w sektorze publicznym (tak samo, jak w analogicznym okresie 2007 r.) podczas gdy w sektorze prywatnym, skupiającym 87,9% ogółu (przed rokiem 87,7%), zatrudnienie zwiększyło się o 1,5% do poziomu 353,1 tys. osób. W porównaniu z lipcem liczba zatrudnionych w sektorze publicznym obniżyła się o 0,2%, a w prywatnym była wyższa o 0,1%.

We **wrzeźniu** w sektorze publicznym zatrudnienie wynosiło 48,6 tys. osób, a w sektorze prywatnym 352,2 tys. osób, co oznacza wzrost w stosunku rocznym, odpowiednio o: 0,3% i 1,7%.

W **październiku** sektor publiczny zatrudniał 48,6 tys. osób, czyli o 0,3% więcej niż w analogicznym okresie poprzedniego roku. Natomiast w sektorze prywatnym, skupiającym 87,9% ogółu (przed rokiem 87,5%), zatrudnienie zwiększyło się o 4,2% do poziomu 354,0 tys. osób. W odniesieniu do wrzeźnia br. liczba zatrudnionych w sektorze publicznym obniżyła się o 0,1%, a w prywatnym była wyższa o 0,5%.

W **listopadzie** w sektorze publicznym zatrudnionych było 48,5 tys. osób, tj. o 0,2% więcej niż rok wcześniej, natomiast w sektorze prywatnym, skupiającym 88,0% ogółu zatrudnionych (przed rokiem 87,6%), wzrost wyniósł 4,5% do poziomu 356,3 tys. osób.

W **grudniu** 2008 r. liczba zatrudnionych w sektorze publicznym zmniejszyła się w stosunku rocznym o 0,1%, a w sektorze prywatnym wzrosła o 3,6%.

Sprawdźmy, jak sytuacja zatrudnieniowa kształtowała się w poszczególnych sekcjach małopolskiej gospodarki. Ponieważ wśród przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 9 pracowników, a więc objętych statystykami zatrudnienia, największą liczbę zatrudnionych (około 40%) skupiają podmioty działające w sekcji przetwórstwo przemysłowe, poświęcono im szczególną uwagę.

W **styczniu** w porównaniu z analogicznym miesiącem poprzedniego roku największy wzrost przeciętnego zatrudnienia odnotowano w hotelach i restauracjach - o 12,5%, a także w obsłudze nieruchomości i firm - o 8,2%, budownictwie - o 7,6% oraz w przetwórstwie przemysłowym - o 3,8%. Niższe przeciętne zatrudnienie w ujęciu rocznym zaobserwowano w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę (spadek o 3,7%). W skali miesiąca największy wzrost zatrudnienia miał miejsce w sekcjach: hotele i restauracje - o 6,6%, transport, gospodarka magazynowa i łączność - o 4,2%, handel i naprawy - o 3,9% oraz obsługa nieruchomości i firm o 3,1%. W żadnej z obserwowanych sekcji zatrudnienie w stosunku do grudnia ub. roku nie zmniejszyło się.

Wśród działów przetwórstwa przemysłowego najwyższą dynamiką wzrostu przeciętnego zatrudnienia w skali roku charakteryzowały się (podobnie jak przed rokiem) jednostki zajmujące się przetwarzaniem odpadów - o 20,2%, a także produkcją metali - o 19,8%, produkcją maszyn biurowych i komputerów - o 12,9% oraz produkcją pojazdów samochodowych, przyczep i naczep - o 10,8%. Spadek zatrudnienia wystąpił głównie w przedsiębiorstwach produkujących odzież i wyroby futrzarskie - o 8,7% oraz w włókiennictwie - o 7,1%. W działach przetwórstwa przemysłowego o dużym udziale w ogólnym zatrudnieniu, wzrost w skali roku wystąpił w jednostkach produkujących: pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy - o 10,8%, wyroby z metali - o 6,7%, maszyny i urządzenia - o 4,1% oraz artykuły spożywcze i napoje - o 1,2%. W przedsiębiorstwach zajmujących się produkcją wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych zatrudnienie obniżyło się o 2,1%.

W ujęciu rocznym w **lutym** zatrudnienie wzrosło najbardziej w hotelach i restauracjach o 10,6%, w budownictwie - o 8,4% oraz w obsłudze nieruchomości i firm - o 7,6%. Spadek dotyczył sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę - o 3,7%. Wzrost w skali miesiąca wystąpił głównie w: budownictwie (o 1,5%), działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej, pozostałej (o 0,7%) oraz górnictwie (o 0,6%). W hotelach i restauracjach oraz w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę zatrudnienie w stosunku do stycznia br. spadło odpowiednio o: 1,1% i 0,1%, natomiast w handlu i naprawach nie zmieniło się. W przetwórstwie przemysłowym wzrost przeciętnego zatrudnienia wyniósł 3,8%, m.in. za sprawą jednostek zajmujących się produkcją: metali (które zatrudniały 19,8% więcej osób niż przed rokiem), pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (o 12,6%) oraz maszyn biurowych i komputerów (o 12,4%). Ubiegłorocznej liczby zatrudnionych nie utrzymały m.in. przedsiębiorstwa

zajmujące się produkcją odzieży i wyrobów futrzarskich (spadek o 9,0%), produkcją mebli; pozostałą działalnością produkcyjną (minus 8,5%) oraz włókiennictwem (minus 8,0%). W grupie działów przetwórstwa przemysłowego o dużym udziale w ogólnym zatrudnieniu, wzrost w skali roku miał miejsce w zakładach produkujących: pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy (o 12,6%), wyroby z metali (o 7,0%), artykuły spożywcze i napoje (o 2,2%) oraz maszyny i urządzenia (o 1,9%). Niższe niż przed rokiem było zatrudnienie w jednostkach produkujących wyroby z pozostałych surowców niemetalicznych (o 1,6%).

W **marcu** większą niż w marcu 2007 r. liczbę zatrudnionych odnotowano m.in. w hotelach i restauracjach (wzrost 9,7%), budownictwie (o 8,5%) oraz w obsłudze nieruchomości i firm (o 6,8%). Zatrudnienie niższe niż przed rokiem zanotowano w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę (spadek o 3,2%). W odniesieniu do poprzedniego miesiąca przeciętne zatrudnienie najbardziej wzrosło w budownictwie oraz handlu i naprawach (po 1,0%), jak również w górnictwie oraz hotelach i restauracjach (po 0,8%). Niższą niż w lutym liczbę zatrudnionych odnotowano w działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej pozostałej (o 0,2%).

W przetwórstwie przemysłowym zatrudnienie zwiększyło się o 3,6%.

W **kwietniu** przeciętne zatrudnienie w skali roku wzrosło najbardziej w hotelach i restauracjach - o 9,1%, budownictwie - o 8,3% oraz w obsłudze nieruchomości i firm - o 7,0%. Spadek wystąpił w sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę - o 3,2%. Wzrost w skali miesiąca dotyczył głównie: budownictwa (o 0,9%), obsługi nieruchomości i firm (o 0,7%) oraz przetwórstwa przemysłowego (o 0,5%). W odniesieniu do marca br. zatrudnienie zmniejszyło się w: górnictwie (o 0,6%), wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę oraz w działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej, pozostałej (po 0,4%), a także w hotelach i restauracjach (o 0,3%).

W przetwórstwie przemysłowym przeciętne zatrudnienie zwiększyło się o 3,7%, głównie dzięki jednostkom produkującym: metale (zatrudniającym o 20,3% więcej osób niż przed rokiem), maszyny biurowe i komputery (o 16,9%) oraz pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy (o 15,5%). Spadek liczby zatrudnionych w ujęciu rocznym dotyczył m.in. przedsiębiorstw zajmujących się produkcją odzieży i wyrobów futrzarskich (o 7,9%), produkcją mebli; pozostałą działalnością produkcyjną (o 7,4%) oraz produkcją instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków (o 5,0%).

W **maju** nastąpił wzrost przeciętnego zatrudnienia w ujęciu rocznym we wszystkich obserwowanych sekcjach PKD, z wyjątkiem sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę (spadek 3,0%). Największą dynamikę odnotowano w: hotelach i restauracjach - wzrost o 9,2%, budownictwie - o 8,3% oraz obsłudze nieruchomości i firm - o 6,9%. Wzrost zatrudnienia w skali miesiąca wystąpił m.in. w hotelach i restauracjach (o 2,5%), budownictwie (o 0,9%) oraz w obsłudze nieruchomości i firm (o 0,3%). Spadek miał miejsce

głównie w: przetwórstwie przemysłowym (o 2,0%), transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (o 0,6%), a także w górnictwie (o 0,2%).

W przetwórstwie przemysłowym przeciętne zatrudnienie wynoszące 159,1 tys. osób zwiększyło się o 1,3% w skali roku, ale spadło o 2,0 % w skali miesiąca. Wśród działów należących do tej sekcji zatrudnienie wzrosło najbardziej w przedsiębiorstwach produkujących: metale - o 21,1%, pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy - o 15,3% oraz maszyny biurowe i komputery - o 15,0%. Spadek liczby zatrudnionych w skali roku dotyczył m.in. jednostek zajmujących się produkcją odzieży i wyrobów futrzarskich - o 8,3%, produkcją mebli; pozostałą działalnością produkcyjną - o 6,8% oraz produkcją instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków - o 4,6%.

W **czerwcu** większą niż rok wcześniej liczbę zatrudnionych odnotowano m.in. w hotelach i restauracjach (wzrost 8,8%), budownictwie (o 8,0%) oraz w transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (o 5,9%), natomiast niższą w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę (spadek o 3,4%) oraz w handlu i naprawach (spadek o 0,9%). W odniesieniu do poprzedniego miesiąca przeciętne zatrudnienie najbardziej wzrosło w górnictwie (o 1,1%), budownictwie (o 0,6%) oraz działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej, pozostałej (o 0,5%). Spadek wystąpił m.in. w obsłudze nieruchomości i firm (o 0,4%), wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę (o 0,3%) oraz w handlu i naprawach, jak również w transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (po 0,2%).

W **lipcu** przeciętne zatrudnienie w ujęciu rocznym było wyższe we wszystkich obserwowanych sekcjach PKD, z wyjątkiem handlu i napraw, gdzie obniżyło się o 0,3%. Największy wzrost zatrudnienia miał miejsce w sekcjach: budownictwo, hotele i restauracje (po 8,3%) oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność (o 5,3%). Wzrost zatrudnienia w skali miesiąca wystąpił w handlu i naprawach (o 0,7%), hotelach i restauracjach (o 0,5%), transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (o 0,4%) oraz w budownictwie (o 0,2%). Spadek dotyczył górnictwa (o 1,3%), działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej pozostałej (o 0,3%), a także przetwórstwa przemysłowego (o 0,1%). W pozostałych sekcjach przeciętne zatrudnienie utrzymało się na poziomie sprzed miesiąca.

W przetwórstwie przemysłowym przeciętne zatrudnienie wynoszące 159,1 tys. osób wzrosło o 0,2%. Wśród działów należących do tej sekcji przeciętne zatrudnienie zwiększyło się najbardziej w jednostkach produkujących: metale - o 21,0%, maszyny biurowe i komputery - o 12,0% oraz pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy - o 10,3%. Spadek liczby zatrudnionych w skali roku odnotowano m.in. w podmiotach zajmujących się produkcją odzieży i wyrobów futrzarskich - o 8,9%, produkcją mebli; pozostałą działalnością produkcyjną - o 7,3% oraz produkcją instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków - o 5,8%.

W **sierpniu** przeciętne zatrudnienie w skali roku było wyższe we wszystkich obserwowanych sekcjach PKD, z wyjątkiem przetwórstwa przemysłowego, gdzie obniżyło się o 1,8%. Największy

wzrost zatrudnienia miał miejsce w sekcjach: budownictwo (o 8,7%), hotele i restauracje (o 7,5%) oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność (o 6,7%). W skali miesiąca wzrost zatrudnienia wystąpił w: transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (o 1,3%), wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę (o 1,2%), handlu i naprawach (o 0,8%) oraz w budownictwie (o 0,7%). Spadek dotyczył przetwórstwa przemysłowego (o 0,6%), obsługi nieruchomości i firm (o 0,5%), hoteli i restauracji (o 0,4%), a także górnictwa oraz działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej pozostałej (po 0,1%).

W przetwórstwie przemysłowym przeciętne zatrudnienie wynosiło 158,1 tys. osób. Wśród działów należących do tej sekcji wzrost liczby zatrudnionych odnotowano głównie w jednostkach produkujących: metale o 18,2%, pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy - o 10,5% oraz maszyny biurowe i komputery - o 9,5%. Największy spadek w skali roku dotyczył podmiotów zajmujących się produkcją: odzieży i wyrobów futrzarskich - o 30,9%, mebli; pozostałą działalnością produkcyjną - o 7,5% oraz instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków - o 6,8%.

We **wrzeźniu** większą niż przed rokiem liczbę zatrudnionych odnotowano m.in. w budownictwie (wzrost o 9,6%), transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (o 7,2%) oraz w obsłudze nieruchomości i firm (o 4,4%). Zatrudnienie niższe niż przed rokiem zanotowano w przetwórstwie przemysłowym (spadek o 1,3%). W odniesieniu do sierpnia br. przeciętne zatrudnienie najbardziej wzrosło w handlu i naprawach (o 1,2%), budownictwie (o 0,7%), jak również w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę oraz działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej pozostałej (po 0,5%). Zatrudnienie niższe niż przed miesiącem odnotowano głównie w hotelach i restauracjach (o 3,7%).

W przetwórstwie przemysłowym zanotowano zatrudnienie niższe niż przed rokiem (o 1,3%) jak i spadek w skali miesiąca (o 1,2%).

W **październiku** przeciętne zatrudnienie w skali roku było wyższe we wszystkich obserwowanych sekcjach PKD, z wyjątkiem przetwórstwa przemysłowego, gdzie obniżyło się o 1,0%. Największy wzrost zatrudnienia miał miejsce w sekcjach: budownictwo (o 9,8%), handel i naprawy (o 8,0%) oraz obsługa nieruchomości i firm (o 7,2%). W skali miesiąca spośród sekcji PKD wzrost zatrudnienia wystąpił w: obsłudze nieruchomości i firm (o 3,0%), górnictwie (o 0,9%), przetwórstwie przemysłowym (o 0,5%), działalności usługowej komunalnej, społecznej i indywidualnej pozostałej (o 0,4%), budownictwie (o 0,3%), transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (o 0,2%) oraz w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę (o 0,1%). Spadek dotyczył handlu i napraw (o 0,5%), a także hoteli i restauracji (o 0,1%).

W przetwórstwie przemysłowym przeciętne zatrudnienie wynosiło 157,1 tys. osób, co stanowiło 39,0% ogółu zatrudnionych. Wśród działów należących do tej sekcji wzrost liczby zatrudnionych wystąpił głównie w jednostkach zajmujących się przetwarzaniem odpadów - o 44,7%, produkujących: metale - o 11,6%, pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy - o 10,6%, a także

masę włóknistą oraz papier - o 10,2%. Największy spadek w skali roku dotyczył podmiotów zajmujących się włókiennictwem - o 13,7%, produkcją: wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych - o 10,5%, mebli; pozostałą działalnością produkcyjną - o 8,7% oraz instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków - o 8,5%.

W **listopadzie** w ujęciu rocznym przeciętne zatrudnienie zwiększyło się we wszystkich sekcjach PKD, przy czym najbardziej w budownictwie (o 9,6%), handlu i naprawach (o 7,5%) oraz obsłudze nieruchomości i firm (o 7,3%). Na wyższy niż przed miesiącem poziom zatrudnienia wpłynął jego wzrost głównie w przetwórstwie przemysłowym, obsłudze nieruchomości i firm (o 0,4%) oraz budownictwie (o 0,3%). Największy spadek miał miejsce w górnictwie (o 0,8%) oraz w hotelach i restauracjach (o 0,7%).

W przetwórstwie przemysłowym przeciętne zatrudnienie wzrosło o 0,3% w skali roku i o 1,5% w porównaniu z październikiem do poziomu 159,4 tys. osób, co stanowiło 39,4% ogółu zatrudnionych. Spośród działów należących do tej sekcji zatrudnienie wzrosło głównie w jednostkach zajmujących się przetwarzaniem odpadów - o 42,6% (m.in. z powodu przekształceń organizacyjnych), a także produkujących: metale - o 11,6%, wyroby gumowe i z tworzyw sztucznych - o 9,3% oraz sprzęt i urządzenia radiowe, telewizyjne i telekomunikacyjne - o 7,7%. Największe redukcje dotyczyły podmiotów zajmujących się włókiennictwem - o 15,3%, produkcją wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych - o 14,5%, jak również produkcją mebli oraz pozostałą działalnością produkcyjną - o 8,6%.

W **grudniu** w relacji do grudnia 2007 r. najwyższy wzrost zatrudnienia wystąpił w budownictwie (o 10,1%) oraz w handlu i naprawach (o 7,1%). Niższe niż przed rokiem było zatrudnienie w przetwórstwie przemysłowym (o 1,1%).

5. PRACUJĄCY³

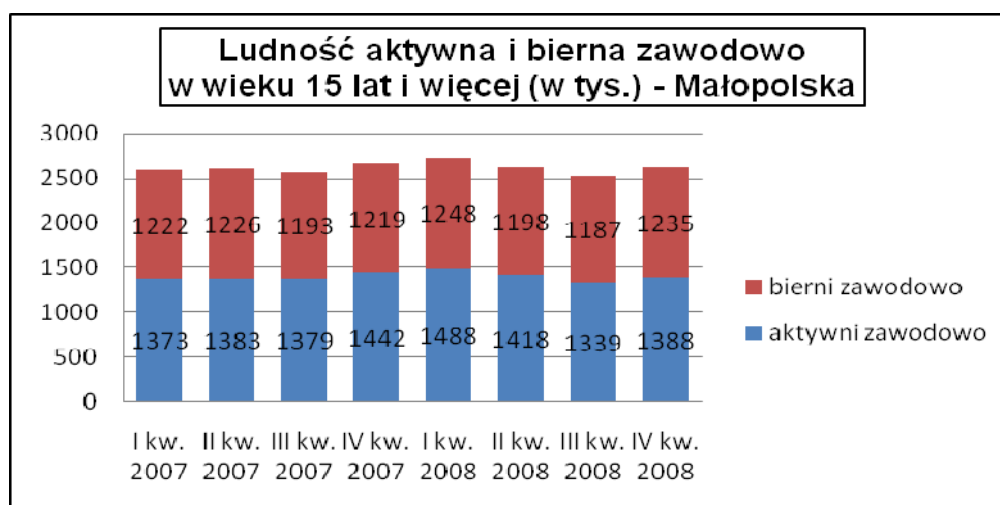
Pracujący według danych podmiotów gospodarki narodowej definiowani są jako osoby wykonujące pracę przynoszącą im zarobek (w formie wynagrodzenia za pracę) lub dochód. Do pracujących zalicza się osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowy o pracę, powołania, wyboru lub mianowania), pracodawców i pracujących na własny rachunek, czyli właścicieli, współwłaścicieli i dzierżawców gospodarstw indywidualnych w rolnictwie (łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin, bez osób produkujących głównie lub wyłącznie na własne potrzeby), właścicieli i współwłaścicieli jednostek prowadzących działalność gospodarczą poza gospodarstwami indywidualnymi w rolnictwie oraz inne osoby pracujące na własny rachunek, np.

³ Informacja została opracowana na podstawie uogólnionych wyników reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), publikowanych kwartalnie przez Urząd Statystyczny w Krakowie (Informacje Sygnalne nr 12, 20 i 29 z 2008 r. i nr 6 z 2009 r.).

osoby wykonujące wolne zawody; agentów pracujących na podstawie umów agencyjnych i umów na warunkach zlecenia (łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin oraz osobami zatrudnionymi przez agentów); osoby wykonujące pracę nakładczą, członków spółdzielni produkcji rolniczej, duchownych pełniących obowiązki duszpasterskie, a także pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obronności i bezpieczeństwa publicznego.

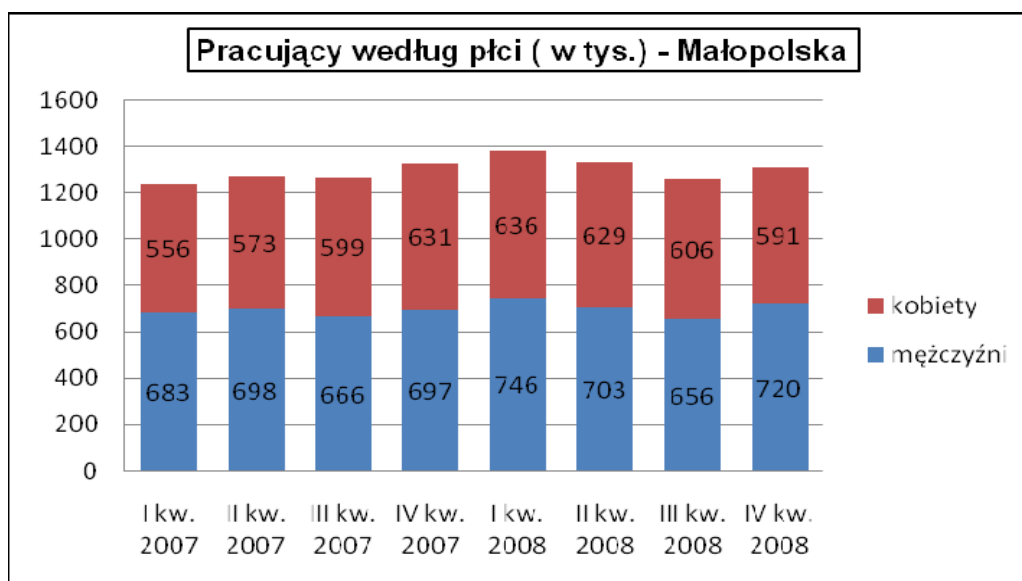
Pod koniec 2008 r. spośród 2623 tys. mieszkańców Małopolski w wieku 15 lat i więcej 1388 tys. było aktywnych zawodowo. Z tego 1311 tys. osób (tj. 94,5%) pracowało. W porównaniu z IV kwartałem 2007 r. populacja pracujących zmniejszyła się o 1,3%. W sektorze prywatnym pracowało 982 tys. osób, tj. blisko 3/4 ogółu pracujących, a w publicznym 329 tys., tj. 25,1% ogółu. W ujęciu rocznym miały miejsce spadki liczby pracujących tak w sektorze publicznym, jak i prywatnym (odpowiednio o: 4,9% i 0,1%).

W I kwartale 2008 r. miało miejsce zwiększenie liczby pracujących - w stosunku do I kwartału roku poprzedniego o 143 tys., tj. o 11,5%, a w porównaniu z poprzednim kwartałem o 54 tys., tj. o 4,1%. W okresie styczeń-marzec 2008 r. w Małopolsce pracowało 1382 tys. osób (tj. 92,9% aktywnych zawodowo). W II kwartale 2008 r. w Małopolsce pracowało 1332 tys. osób (tj. 93,9% aktywnych zawodowo). Tym samym odnotowano spadek w porównaniu z I kwartałem 2008r., ale liczba pracujących w regionie była wyższa, niż rok wcześniej. W III kwartale 2008 r. w Małopolsce pracowało 1261 tys. osób (tj. 94,2% aktywnych zawodowo), co oznacza spadek liczby pracujących w porównaniu z poprzednim kwartałem jak i z III kwartałem 2007 r. Wzrost liczby pracujących w IV kwartale nie pozwolił na odrobienie straty w stosunku do ostatniego kwartału roku 2007. Należy jednak zauważyć rosnący wskaźnik udziału pracujących w liczbie aktywnych zawodowo.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji sygnalnych Urzędu Statystycznego w Krakowie Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim nr 12 czerwiec 2008, nr 20 wrzesień 2008, nr 29 grudzień 2008 i nr 6 marzec 2009.

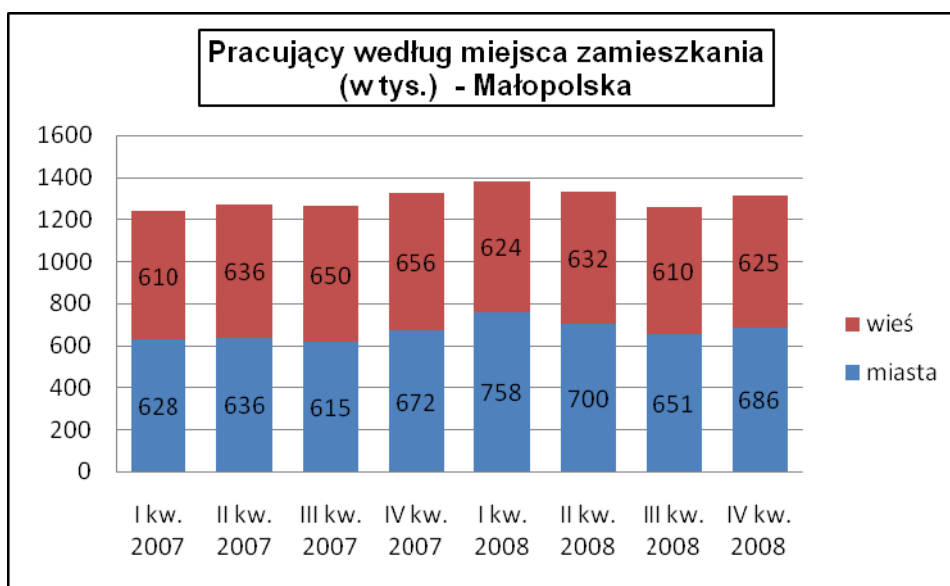
Wśród pracujących w IV kwartale 2008 r. mężczyźni stanowili 54,9%, a kobiety 45,1%. W stosunku do III kwartału 2008 r. liczba pracujących mężczyzn wzrosła o 9,8%, a kobiet - spadła o 2,5%. W III kwartale 2008 r. w Małopolsce mężczyźni stanowili około 52%, a kobiety około 48% pracujących. W stosunku do III kwartału ub. roku liczba pracujących mężczyzn spadła o 1,5%, a kobiet - wzrosła o 1,2%, jednak w porównaniu z poprzednim kwartałem populacja pracujących mężczyzn zmniejszyła się o 6,7%, a pracujących kobiet - o 3,7%. W II kwartale mężczyźni stanowili 52,8% ogółu pracujących, a kobiety 47,2%. W porównaniu z poprzednim kwartałem populacja pracujących mężczyzn zmniejszyła się o 5,8%, a pracujących kobiet - o 1,1%. W stosunku do II kwartału 2007 r. liczba pracujących mężczyzn wzrosła o 0,7%, a kobiet o 9,8%. W I kwartale 2008 r. kwartalny wzrost liczby pracujących odnotowano głównie wśród mężczyzn (o 7,0% więcej niż w IV kw. 2007 r.). Wśród pracujących w I kw. 2008 r. mężczyźni stanowili 54,0%, a kobiety 46,0%. W stosunku do I kwartału roku poprzedniego miało miejsce zwiększenie liczby pracujących mężczyzn o 9,2%, a kobiet o 14,4%. Zatem, choć (poza III kwartałem w przypadku mężczyzn i IV kwartałem w przypadku kobiet) liczba pracujących była większa niż przed rokiem, to przez większość roku obserwowaliśmy spadek liczby pracujących.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji sygnałnych Urzędu Statystycznego w Krakowie Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim nr 12 czerwiec 2008, nr 20 wrzesień 2008, nr 29 grudzień 2008 i nr 6 marzec 2009.

Podobną tendencję obserwujemy analizując rozkład pracujących ze względu na miejsce zamieszkania. W I kwartale 2008 r. udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie pracujących wyniósł 54,8%, a osób zamieszkałych na wsi - 45,2%. Tym samym w skali roku pracujących zamieszkałych w miastach było więcej o 20,7%, natomiast na wsi - o 2,3%. W stosunku do IV

kwartału 2007 r. ze względu na miejsce zamieszkania liczba pracujących była wyższa w miastach (o 12,8%), ale niższa na wsi (o 4,9%). W II kwartale udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie pracujących wyniósł 52,6%, natomiast osób zamieszkałych na wsi - 47,4%. W stosunku do II kwartału poprzedniego roku pracujących zamieszkałych w miastach było więcej o 10,1%, podczas gdy zamieszkałych na wsi - mniej o 0,6%. W porównaniu z poprzednim kwartałem liczba pracujących zamieszkałych w miastach była niższa (o 7,7%), a na wsi wyższa (o 1,3%). W III kwartale udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie pracujących wyniósł 51,6%, natomiast osób zamieszkałych na wsi - 48,4%. W stosunku do III kwartału poprzedniego roku liczba pracujących zamieszkałych w miastach była większa o 5,9%, podczas gdy zamieszkałych na wsi - mniejsza o 6,2%. W porównaniu z poprzednim kwartałem liczba pracujących była niższa w miastach o 7,0%, a na wsi - o 3,5%. W IV kwartale udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie pracujących wyniósł 52,3%, natomiast osób zamieszkałych na wsi - 47,7%. W stosunku do III kwartału 2008 r. pracujących zamieszkałych w miastach było więcej o 5,4%, a zamieszkałych na wsi - o 2,5%. Oznacza to, że przez cały 2008 rok pracowało mniej mieszkańców wsi, niż w roku poprzednim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji sygnałnych Urzędu Statystycznego w Krakowie Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim nr 12 czerwiec 2008, nr 20 wrzesień 2008, nr 29 grudzień 2008 i nr 6 marzec 2009.

Ze względu na strukturę własności podmiotów dających zatrudnienie liczba pracujących w 2008 r. kształtowała się następująco. W I kwartale 2008 r. w sektorze prywatnym pracowało 1035 tys. osób, tj. 74,9% ogółu pracujących, a w publicznym 347 tys., tj. 25,1%. W ujęciu rocznym w sektorze prywatnym odnotowano wzrost liczby pracujących o 15,4%, a w sektorze publicznym o 1,5%.

W II kwartale 2008 r. w sektorze prywatnym pracowało 1004 tys. osób, tj. około 3/4 ogółu pracujących, a w publicznym 327 tys., tj. około 1/4 ogółu. W ujęciu rocznym w sektorze prywatnym odnotowano wzrost liczby pracujących o 8,2%, a w sektorze publicznym - spadek o 4,7%. W zestawieniu z poprzednim kwartałem miały miejsce spadki, tak w sektorze publicznym (o 5,8%), jak i w prywatnym (o 3,0%).

W III kwartale 2008 r. w sektorze prywatnym pracowało 948 tys. osób, tj. ponad 3/4 ogółu pracujących, a w publicznym 314 tys. W ujęciu rocznym w sektorze prywatnym odnotowano wzrost liczby pracujących o 2,0%, a w sektorze publicznym - spadek o 6,5%. W zestawieniu z poprzednim kwartałem miały miejsce spadki, zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym (odpowiednio o: 5,6% i 4,0%).

W IV kwartale w sektorze prywatnym pracowało 982 tys. osób, tj. blisko 3/4 ogółu pracujących, a w publicznym 329 tys., tj. 25,1% ogółu. W ujęciu rocznym miały miejsce spadki liczby pracujących tak w sektorze publicznym, jak i prywatnym (odpowiednio o: 4,9% i 0,1%). W zestawieniu z poprzednim kwartałem w ostatnim kwartale 2008 r. w sektorze prywatnym odnotowano wzrost liczby pracujących o 3,6%, a w sektorze publicznym - o 4,8%.

W I kwartale liczba pracowników najemnych wyniosła 1008 tys. (tj. 72,9% ogółu pracujących) i tym samym zwiększyła się o 113 tys. w skali roku (tj. o 12,6%). Wzrosła także liczba pracodawców i pracujących na własny rachunek (z 274 tys. do 296 tys., tj. 21,4% ogółu pracujących) oraz pomagających członków rodzin (z 69 tys. do 77 tys., tj. 5,6% ogółu).

Liczba pracowników najemnych w II kwartale wyniosła 976 tys. (tj. 73,3% ogółu pracujących) i tym samym zwiększyła się o 53 tys., tj. o 5,7% w skali roku. Wzrosła także liczba pracodawców i pracujących na własny rachunek (z 283 tys. do 294 tys.), a liczba pomagających członków rodzin zmniejszyła się (z 65 tys. do 62 tys.).

Liczba pracowników najemnych w III kwartale wyniosła 937 tys. (tj. 74,3% ogółu pracujących) i tym samym zwiększyła się o 6 tys., tj. o 0,6% w skali roku. Spadła liczba pracodawców i pracujących na własny rachunek (z 275 tys. do 268 tys.) oraz liczba pomagających członków rodzin (z 59 tys. do 57 tys.).

W IV kwartale liczba pracowników najemnych wyniosła 982 tys. (tj. 74,9% ogółu pracujących) i tym samym zwiększyła się o 45 tys., tj. o 4,8% w skali kwartału. Wzrosła również liczba pracodawców i pracujących na własny rachunek (z 268 tys. do 272 tys.), a liczba pomagających członków rodzin pozostała bez zmian (57 tys.).

Na koniec roku populacja osób posiadających umowę na czas określony liczyła 179 tys. osób, tj. 18,2% ogółu pracowników najemnych i była większa w stosunku do poprzedniego kwartału o 1 tys.

6. TENDENCJE NA RYNKU PRACY

6.1 Zadowanie z pracy i zagrożenie utratą zatrudnienia

Jednym z czynników, na podstawie których możemy określać sytuację na rynku pracy, jest zadowanie z pracy oraz poczucie zagrożenia jej utratą. W 2007 roku oceny te były – zarówno w kraju, jak i w Małopolsce – pozytywne. Było to zrozumiałe w kontekście rynku pracownika, sytuacji zgłaszanego przez wielu pracodawców braku rąk do pracy i szybkiego tempa wzrostu wynagrodzeń. Tymczasem w 2008 r. nastąpiło odwrócenie tendencji – w świadomości opinii publicznej upowszechniło się przekonanie, że coraz trudniej o nowe, atrakcyjne miejsca pracy, że nadchodzi fala zwolnień.

W styczniu 2009 CBOS opublikował komunikat z badań „Polacy o swoim zadowaniu z życia. Opinie z lat 1994–2008”⁴. Pośród zagadnień analizowanych w tym komunikacie znalazło się również zadowanie Polaków z przebiegu pracy zawodowej – badane od 1994 r. – oraz zadowanie ze swojego wykształcenia i kwalifikacji, które w 2008 r. zostało zbadane po raz pierwszy.

Pominięto „trudno powiedzieć”

Źródło: Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (223), 4–10 grudnia 2008 roku, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1011). Swoje zadowanie z pracy zawodowej oceniali tylko pracownicy - 780 osób. Połączono odpowiedzi „bardzo” i „raczej”.

Zadowanie z **przebiegu pracy zawodowej** w badanym okresie ulegało wahaniom. Najgorzej kształtowało się w latach 1994–2000, wyraźnie poprawiło się w 2005 roku, później nieco zmałało, jednak pod koniec 2008 roku należało do najwyższych – nigdy dotąd nie odnotowano tak małego odsetka osób niezadowolonych ze swojej pracy zawodowej (9%). „Satysfakcję ze swojego życia

⁴ Polacy o swoim zadowaniu z życia. Opinie z lat 1994–2008. Komunikat z badań, CBOS, Warszawa, styczeń 2009.

zawodowego deklaruje większość ankietowanych mających tego rodzaju doświadczenie (61%), lecz zaledwie jedna piąta (18%) jest w pełni usatysfakcjonowana. Zadowolenie z tej dziedziny życia jest tym większe, im lepsza pozycja społeczno-ekonomiczna badanych, tzn. im większe mają dochody *per capita* w rodzinie i lepsze warunki materialne oraz im wyższe jest ich wykształcenie i pozycja zawodowa. Rośnie też wraz z wielkością miejsca zamieszkania. Częściej deklarują je mężczyźni niż kobiety. Sprzyjają mu ponadto lewicowe poglądy polityczne⁵. Natomiast najmniej usatysfakcjonowani zawodowo są, co zrozumiałe, bezrobotni, ludzie żyjący w złych warunkach materialnych, najgorzej sytuowani, mający podstawowe wykształcenie oraz rolnicy.

W grudniu 2008 roku po raz pierwszy w tym badaniu zapytano o zadowolenie ze swojego wykształcenia i kwalifikacji. Jak pokazały wyniki, respondenci nie są na ogół bardzo zadowoleni z posiadanych kwalifikacji i wykształcenia. Pod koniec ubiegłego roku zadowolenie z tej dziedziny odczuwał co drugi badany (50%), w tym zaledwie co siódmy (14%) był w pełni usatysfakcjonowany, zaś niezadowolenie zadeklarowała ponad jedna piąta ankietowanych (22%). W tej dziedzinie odnotowano szczególnie silne różnicowania społeczne. Poziom satysfakcji był tym wyższy, im wyższe wykształcenie, pozycja zawodowa, dochody, im lepsze warunki materialne i większa miejscowość zamieszkania. Mężczyźni byli zadowoleni częściej niż kobiety. „Natomiast niezadowolenie najczęściej deklarują bezrobotni, gospodynie domowe, badani mający podstawowe wykształcenie, żyjący w złych warunkach materialnych, robotnicy niewykwalifikowani i rolnicy, osoby najgorzej sytuowane”⁶.

W listopadzie 2008 r. GazetaPraca.pl i Advisory Group TEST Human Resources przeprowadziły badanie na próbie 4411 respondentów pracujących na różnych stanowiskach i w różnych województwach⁷. Ankieta była poświęcona zadowoleniu z obecnie wykonywanej pracy. Wyniki badania jednoznacznie pokazały, że mimo problemów, jakie pojawiły się w 2008 r. w gospodarce, respondenci byli na ogół zadowoleni ze swojej pracy – 55,8% z nich stwierdziło, że jest zdecydowanie lub raczej zadowolony/a z pracy. Mieszkańcy Małopolski, którzy zdecydowali się wziąć udział w badaniu, należeli do najbardziej zadowolonych z pracy. Autorzy raportu wskazali, że na wysokie oceny (18,2 % zdecydowanie zadowolonych i 41,3% raczej zadowolonych wobec 22% raczej niezadowolonych i 14,8% zdecydowanie niezadowolonych) pośredni wpływ mają „aktywność inwestycyjna oraz ogólny poziom życia w danych województwach”⁸. Wyniki tego badania nie są reprezentatywne z uwagi na charakter doboru próby, jednak wyniki obrazują

⁵ *Polacy o swoim zadowoleniu z życia. Opinie z lat 1994–2008. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa, styczeń 2009, s. 5.

⁶ Tamże, s. 6.

⁷ *Czy jesteśmy zadowoleni ze swojej obecnej pracy. Satysfakcja użytkowników serwisu Gazetapracapl z obecnego miejsca pracy*, GazetaPraca.pl i Advisory Group TEST Human Resources, listopad 2008.

⁸ Tamże, s. 8.

pewne ogólne tendencje. Większe zadowolenie z pracy wykazywały badane kobiety (22,6% zdecydowanie zadowolonych i 33,4% raczej zadowolonych kobiet wobec 13,4% i 43,2% mężczyzn). Im wyższe satnowisko pracownika, tym większe było jego zadowolenie z pracy. Najmniej zadowoleni z pracy byli pracownicy sektora administracji publicznej (37,9% zdecydowanie niezadowolonych, 18% raczej niezadowolonych, 32,1% raczej zadowolonych i 8% zdecydowanie zadowolonych), nieco lepiej oceniano pracę w administracji samorządowej (odpowiednio 26,8%, 19,6%, 39,2% i 9,2%). Zaskakujące jest, że dość duże zadowolenie z pracy wykazywali pracownicy branż, w których kryzys ujawnił się już przed badaniem i które były dotknięte zwolnieniami – motoryzacyjnej (10,6% zdecydowanie niezadowolonych, 25% raczej niezadowolonych, 43,3% raczej zadowolonych i 16,3% zdecydowanie zadowolonych) oraz w przemyśle ciężkim i hutniczym (odpowiednio 6,3%, 22,2%, 52,4% i 15,9%).

Przytoczone wyniki mogą oznaczać, że Polacy w obliczu kryzysu generalnie zaczęli doceniać pracę. Mimo nagłaśnianego kryzysu, wzrostu zagrożenia utratą pracy i odczuwalnie niższej liczby ofert pracy, osoby pracujące wyrażają satysfakcję z pracy. Może to być dobrym prognostykiem, jednak należy się wstrzymać z formułowaniem kategoriycznych ocen do czasu ukazania się badań mówiących o zadowoleniu z pracy osób, które znalazły ją w trakcie trwania kryzysu.

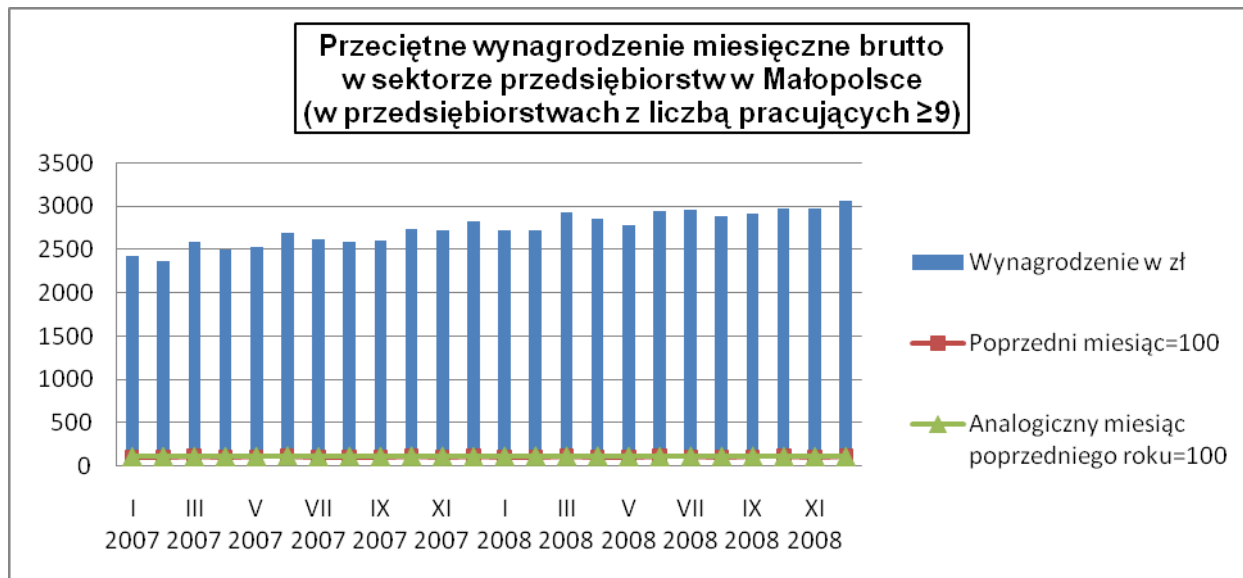
6.2 Wynagrodzenia

Przez **przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto** rozumie się stosunek sumy wynagrodzeń osobowych brutto, honorariów wypłaconych niektórym grupom pracowników za prace wynikające z umowy o pracę, wypłat z tytułu udziału w zysku lub w nadwyżce bilansowej w spółdzielniach oraz dodatkowych wynagrodzeń rocznych dla pracowników jednostek sfery budżetowej do przeciętnej liczby zatrudnionych w danym okresie, po wyeliminowaniu osób wykonujących pracę nakładczą oraz zatrudnionych za granicą.

Według danych GUS opublikowanych w „Komunikacie o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego 2008 r.”⁹ przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w Małopolsce rosły nieznacznie wolniej niż rok wcześniej. Choć w I i III kwartale odnotowano dwucyfrowe tempo wzrostu płac, przeciętne wynagrodzenia były nadal niższe niż średnia krajowa. W okresie od stycznia do grudnia 2008 r. przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw wyniosło 2902,98 zł i tym samym zwiększyło się o 10,3% w porównaniu z rokiem poprzednim (2007 r. roczny wzrost wynagrodzeń wyniósł 10,8%). Średnio w Polsce średnia płaca wzrosła o 10,1% do kwoty 3179,01 zł, co oznacza, że była wyższa niż w

⁹ *Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego*, Urząd Statystyczny w Krakowie, styczeń 2009.

Małopolsce o 9,5%. W sektorze publicznym wynagrodzenia wzrosły o 9,0% (wobec 8,8% w 2007 r.), podczas gdy w sektorze prywatnym zwiększyły się o 10,8% (rok wcześniej o 11,4%). Wyższe wynagrodzenie otrzymywali nadal pracownicy sektora publicznego - 3512,36 zł, zaś w jednostkach prywatnych średnia płaca wyniosła 2819,61 zł.

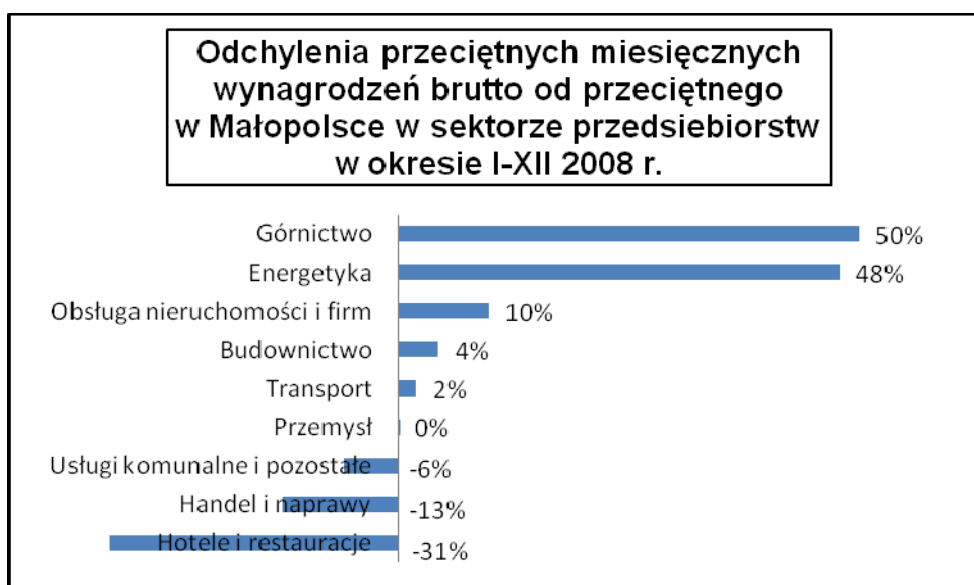

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Komunikatu o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego, Urząd Statystyczny w Krakowie, styczeń 2009.

Analizując płace według branż zauważamy, że w stosunku do 2007 r. zarobki zwiększyły się we wszystkich sekcjach PKD, w tym zwłaszcza w budownictwie - o 14,7% (w 2007 r. - o 16,9%), obsłudze nieruchomości i firm - o 12,5% (13,6% w roku poprzednim) oraz w górnictwie - o 12,4% (rok wcześniej - o 8,0%). W przetwórstwie przemysłowym, w którym wynagrodzenie było wyższe w ujęciu rocznym o 9,3% (wobec 10,2% w 2007 r.), odnotowano zwiększenie płac we wszystkich działach, z wyjątkiem przetwarzania odpadów (spadek o 1,6%). Największy wzrost miał miejsce w zakładach produkujących pozostały sprzęt transportowy (o 23,8%). Biorąc pod uwagę płace w działach przetwórstwa przemysłowego o dużym udziale w ogólnym zatrudnieniu, najwyższy wzrost wystąpił w produkcji maszyn i urządzeń (o 14,8%) oraz wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych (o 13,2%). Wzrost wynagrodzeń w branżach, które w roku 2008 i poprzednich latach borykały się z brakiem siły roboczej spowodowanym migracjami zarobkowymi, wskazuje na prawdopodobną atrakcyjność regionu dla migrantów powrotnych. Jest to jednak trudne do weryfikacji w obliczu braku wiarygodnych i wyczerpujących danych w statystyce publicznej. Z kolei wzrost wynagrodzeń w sekcjach, w których kryzys zaczął się zaznaczać w 2008 r. (jak branża motoryzacyjna czy hutnicza) może świadczyć o tym, że nie wszystkie podmioty w tych sekcjach odczuły skutki kryzysu, ale też budzi obawy o ich dalszą kondycję i potencjalny wzrost

liczby zwolnień związanych z obniżeniem kosztów działalności i urealnieniem struktury zatrudnienia.

W 2008 r. wynagrodzenie wyższe od średniego w województwie odnotowano w: górnictwie (4354,95 zł), wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, wodę (4295,28 zł), obsłudze nieruchomości i firm (3189,31 zł), budownictwie (3030,15 zł), transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (2959,91 zł), a także w przetwórstwie przemysłowym (2903,10 zł). Płace poniżej przeciętnej otrzymywali zatrudnieni w sekcjach: hotele i restauracje (1994,86 zł), handel i naprawy (2539,46 zł) oraz działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała (2732,73 zł).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Komunikatu o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa małopolskiego, Urząd Statystyczny w Krakowie, styczeń 2009.

Przeciętne wynagrodzenie godzinowe wyniosło w 2008 r. 20,31 zł i zwiększyło się w skali roku o 12,1% (w 2007 r. o 12,0%). W sektorze publicznym za przepracowaną godzinę płacono średnio 24,51 zł (o 8,5% więcej niż przed rokiem), a w prywatnym 19,73 zł (o 12,9% więcej). Najwięcej za godzinę pracy płacono w sekcjach: wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę - 30,03 zł oraz górnictwo - 29,51 zł, a najmniej w hotelach i restauracjach - 13,58 zł. W ciągu roku przeciętne wynagrodzenie godzinowe wzrosło we wszystkich sekcjach, a najbardziej w górnictwie i budownictwie - po 15,8%. Wzrostowi wynagrodzenia godzinowego towarzyszyło zazwyczaj zwiększenie ilości czasu przepracowanego. W sektorze przedsiębiorstw w okresie I-XII 2008 r. łączny czas przepracowany wyniósł 691,8 mln godzin, czyli o 3,3% więcej w odniesieniu do analogicznego okresu 2007 r. (podobnie w roku poprzednim). Czas przepracowany w sektorze prywatnym zwiększył się o 3,8%, a w sektorze publicznym obniżył się o 0,1%. Tak jak rok wcześniej, najwięcej godzin przepracowano w przetwórstwie przemysłowym - 272,5 mln (39,4%

ogółu) oraz w handlu i naprawach - 176,3 mln (25,5%). Czas przepracowany zwiększył się najbardziej w budownictwie (o 9,1%), a także w transporcie, gospodarce magazynowej i łączności (o 6,4%). Krócej niż rok wcześniej pracowano w sekcji wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę (o 0,3%) oraz w górnictwie (o 1,7%).

6.3 Migracje powrotne a zwiększenie podaży na rynku pracy

Od początku ubiegłego roku zaczęły się pojawiać w mediach informacje o fali powrotów emigrantów zarobkowych, spowodowanej pogorszeniem sytuacji gospodarczej w krajach emigracji, szczególnie w Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz wysokim kursem złotówki w pierwszej połowie 2008 r. Na potwierdzenie tych informacji przywoływano wyniki badań, jak i relacje migrantów oraz pracodawców z Polski i krajów emigracji zarobkowej. Jedno z takich badań to badanie, które na przełomie marca i kwietnia 2008 roku przeprowadził Interaktywny Instytut Badań Rynkowych (IIBR)¹⁰. Było ono oparte na ankiecie internetowej skierowanej do losowej próby 1074 Polaków mieszkających w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Analogiczne badanie zrealizowano w 2007 roku na losowej próbie 1593 Polaków mieszkających na Wyspach Brytyjskich. Z badania tego wynikało, że 12% Polaków przebywających w momencie badania na Wyspach Brytyjskich zamierzało w ciągu najbliższego roku wrócić na stałe do Polski (w analogicznym badaniu zrealizowanym w 2007 roku odsetek ten wynosił 6%). Jednocześnie 74% badanych nie zamierzało wracać do kraju w ciągu najbliższego roku, a 50% w ciągu najbliższych kilku lat. Główne powody powrotu do Polski, które wskazywali respondenci, to tęsknota za krajem i najbliższymi oraz potrzeba samorealizacji. Badanie wykazało również zmianę motywów wyjazdu do Wielkiej Brytanii i Irlandii – częściej niż w ubiegłych latach decydowały o tym względy osobiste, natomiast coraz mniejszą rolę odgrywała sytuacja polityczno-ekonomiczna w Polsce. Do tego typu wyników należy jednak podchodzić z rezerwą – badano tu skłonność migrantów do powrotu, a nie ich faktyczne działania, zatem nie można na tej podstawie szacować skali powrotów i mówić o wzroście liczby migracji powrotnych.

Pod koniec marca 2008 r. GazetaPraca.pl, cytując Financial Times, alarmowała, że brytyjscy farmerzy zmagają się z brakiem rąk do pracy, ponieważ coraz więcej ciężko pracujących emigrantów z krajów Europy Środkowo - Wschodniej zaczyna wracać do domu¹¹. FT podał, że liczba pracowników z Europy Wschodniej i Centralnej rejestrujących się do pracy w Wielkiej Brytanii spadła w marcu po raz pierwszy odkąd nowe kraje dołączyły do Unii Europejskiej. „Polscy pracownicy, którzy przybywali na wyspy wielkimi falami przez ostatnie cztery lata są kuszeni do powrotu przez wzrastające prace i polepszające się warunki na rynku pracy w Polsce”. Financial Times przytaczał również wypowiedzi rolników skarżących się na fakt, że ostrzejsza polityka

¹⁰ *Emigranci z Wysp Brytyjskich chcą wracać do Polski! Informacja prasowa*, Interaktywny Instytut Badań Rynkowych, Warszawa, kwiecień 2008.

¹¹ *Brytyjscy rolnicy boją się odpływu pracowników z Polski*, GazetaPraca.pl, 31 marca 2008.

emigracyjna, jaką zamierzał wprowadzić rząd Gordona Browna dla ochrony krajowego rynku pracy, ograniczy liczbę nisko wykwalifikowanych pracowników z krajów spoza Unii Europejskiej akurat wtedy, kiedy podaż osób z Europy Wschodniej i Centralnej zacznie maleć.

W kwietniu serwis Polonia.wp.pl, cytując irlandzki portal internetowy Independent.ie podał, że Polacy, najliczniejsza grupa etniczna migrantów zarobkowych, wracają do domu. Na poparcie tej tezy przywołano dane mówiące o tym, że w ciągu pierwszych trzech miesięcy 2008 r. do specjalnego rejestru zgłosiło się dużo mniej osób niż na początku zeszłego roku. „Silna polska waluta, poprawiające się warunki gospodarcze w Polsce oraz spadająca dynamika rozwoju Irlandii wszystko to motywuje pracujących tam rodaków do powrotu w rodzinne strony. W pierwszym kwartale o rejestrację ubiegało się prawie 40% mniej osób niż w zeszłym roku. Liczba ta z blisko 19 tysięcy spadła do zaledwie 12”¹². Tymczasem cytowane dane nie świadczyły o wzroście liczby migracji powrotnych, ale raczej o spadku migracji zarobkowych do Irlandii.

W lutym w Dzienniku ukazał się artykuł przedstawiający wyniki raportu brytyjskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o pracy migrantów w 2007 r.¹³. Wynikało z niego, że zainteresowanie Polaków pracą na Wyspach Brytyjskich spadło. W 2007 roku w tamtejszych urzędach pracy zarejestrowało się ich mniej niż rok wcześniej. „Spadek jest znaczący - o blisko 10%. W zeszłym roku w brytyjskich urzędach pracy zarejestrowało się 147 tysięcy Polaków. Rok wcześniej - przeszło 162 tysiące. Od maja 2004 roku na taki krok łącznie zdecydowało się 508 tysięcy Polaków. Ilu wciąż pracuje na Wyspach, nie wiadomo. Władze nie monitorują tych, którzy rezygnują z zarobku w Wielkiej Brytanii. Zdaniem naszej ambasady w Londynie, od kilku miesięcy liczba polskich imigrantów maleje”. Trend ten potwierdzały dane brytyjskich urzędów. Aż 59% imigrantów, którzy wystąpili o prawo do pracy, deklarowało, że nie chce zostać na Wyspach dłużej niż trzy miesiące. Tylko co 12. zapowiadał, że w Wielkiej Brytanii zamierza żyć dłużej niż dwa lata. Zdaniem brytyjskich ekspertów przyczyną spadku atrakcyjności pracy w Wielkiej Brytanii był gwałtowny spadek kursu funta w stosunku do złotego oraz rosnące zarobki i spadek bezrobocia w Polsce. Nie bez znaczenia są też małe perspektywy rozwoju zawodowego czy warunki bytowe, jakie są dostępne dla większości Polaków pracujących na Wyspach. „Aż 3/4 Polaków pracujących w Anglii zarabia pensję minimalną lub niewiele wyższą, czyli 20-30 zł na godzinę. Jeśli uwzględnić znacznie wyższe ceny w Wielkiej Brytanii niż w Polsce, to odpowiednik 2 - 3 tys. zł brutto miesięcznie w naszym kraju. Czyli tyle, ile wynosi średni zarobek w Polsce”. Wśród dziesięciu zawodów najczęściej wykonywanych przez Polaków w Anglii znajdują się niemal wyłącznie proste prace fizyczne: robotnicy na taśmie, pakowacze, pomywacze, sprzątacze, robotnicy rolni, kelnerzy, sprzedawcy, pokojówki, robotnicy budowlani i sprzedawcy. Ich zarobki nie pozwalają na utrzymanie się w Londynie, dlatego wielu Polaków decyduje się na przeprowadzkę na brytyjską prowincję. Z raportu Home Office wynika, że w 2007 r. po raz

¹² *Polacy wracają z Irlandii*, Polonia.wp.pl, 21 kwietnia 2008.

¹³ *Nasi budowlańcy wyjeżdżają z Wielkiej Brytanii. W Polsce zarobią więcej*, Dziennik, 28 lutego 2008.

pierwszy więcej Polaków podjęło pracę we wschodniej i środkowej Anglii niż w stolicy. Brytyjczycy dostrzegają ujemne skutki, jakie spadek emigracji z Polski może wyrzucić na ich gospodarkę. „Pracodawcy powtarzają mi, że wolą zatrudnić pracowników z Europy Środkowej, bo ich etyka pracy jest o wiele wyższa niż Brytyjczyków. Masowa imigracja od 2004 roku była kluczowym motorem sukcesu brytyjskiej gospodarki” – uważa cytowany przez Dziennik dyrektor generalny Brytyjskiej Izby Handlu David Frost. Luki zatrudnieniowej powstałej w wyniku spadku imigracji z Polski nie wypełnią przyjezdni z innych krajów Europy Środkowej, które przystąpiły do Unii. Od 2004 roku pracę na Wyspach podjęło zaledwie 78 tys. Słowaków, 73 tys. Litwinów i 37 tys. Łotyszów.

Liczne były też artykuły o problemach, z jakimi spotykają się Polacy, którzy zdecydowali się na powrót, wśród nich głównie problemy z adaptacją do polskich warunków, niższe od oczekiwanych zarobki oferowane przez krajowych pracodawców¹⁴, brak ofert pracy odpowiadających nabytym za granicą kwalifikacjom. Artykuły i wątki w nich poruszane można by przywoływać w nieskończoność. Generalna konkluzja jest taka: dostępne dane świadczą raczej o wyhamowaniu skali emigracji, niż o narastaniu fali migracji powrotnych. Migracje niosą obok zjawisk pozytywnych również zagrożenia – zarówno dla gospodarki polskiej jak i krajów migracji. Brak rzetelnych danych polskiej statystyki publicznej utrudnia oszacowanie skali zjawisk i ich wpływu na gospodarkę. Temat ten wymaga osobnego, dogłębnego opracowania¹⁵.

7. WNIOSKI

1. W Małopolsce w 2008 r. nastąpił wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w REGON we wszystkich powiatach – nawet tych, które w poprzednich latach, zwłaszcza w 2004 i 2006 r., notowały spadki. Dynamika tego wzrostu dla całego województwa była wyższa niż w skali kraju (choć poszczególne podregiony i powiaty bardzo się pod tym względem różniły). Może to świadczyć o występowaniu w Małopolsce sprzyjających warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, jednak dla potwierdzenia tego trendu należałoby zanalizować tzw. „przeżywalność” nowych przedsiębiorstw, co w chwili powstawania raportu było niemożliwe z uwagi na niedostępność danych statystycznych.
2. W 2008 r. w większości powiatów Małopolski wzrosła również koncentracja przedsiębiorstw na km² i na 1 tys. mieszkańców. Trend ten był szczególnie silny w

¹⁴ *Byli emigranci idą do banków i chcą po 5 tys. na rękę*, Nina Hałabuz, Ireneusz Sudak, Gazeta Wyborcza, 12 sierpnia 2008 .

¹⁵ Opracowanie takie, uwzględniające specyfikę Małopolski, znajduje się w Planie Badawczym Małopolskiego Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji - *Analiza zjawiska migracji 2009* zostanie opublikowana w III kwartale 2009 r.

Krakowie i w powiecie tatrzańskim. Najgorsza sytuacja występowała nadal w powiatach wschodnich, zwłaszcza w dąbrowskim i tarnowskim, zastój wystąpił w powiecie olkuskim.

3. Pod względem struktury branżowej odnotowano wzrost liczby podmiotów gospodarczych, szczególnie silny w sekcjach „Budownictwo”, „Rolnictwo” i „Energetyka”. Spadki liczby podmiotów gospodarczych wystąpiły w branżach „Handel i naprawy” oraz „Przemysł”, co w ostatnich latach jest charakterystyczne dla naszego kraju.
4. W 2008 r. nastąpił dalszy wzrost zatrudnienia – w Małopolsce nieco większy niż średnio w kraju - jednak dynamika tego wzrostu była niższa niż w roku poprzednim. Wzrost zatrudnienia dotyczył sektora prywatnego (w sektorze publicznym od kilku lat występuje spadek zatrudnienia). Pod względem zatrudnienia sytuacja kształtowała się najlepiej w branży „Hotele i restauracje” (tendencja wzrostowa w okresie styczeń-październik), w „Budownictwie” oraz w „Obsłudze nieruchomości i firm”, gdzie notowano wzrosty przez większość miesięcy 2008 r. Największe spadki zatrudnienia notowały w I półroczu branża „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę”, a w II półroczu „Przetwórstwo przemysłowe”. W tej ostatniej sekcji (w której pracuje około 40% zatrudnionych, o których dane są dostępne w statystyce publicznej) najlepszą sytuacją zatrudnieniową cieszyły się firmy produkujące metale, pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy oraz maszyny biurowe i komputery. Największe redukcje zatrudnienia dotyczyły przedsiębiorstw zajmujących się produkcją odzieży, futrzarstwem, meblarstwem, wytwarzaniem instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków oraz tzw. „pozostałą działalnością produkcyjną”.
5. Liczba pracujących w Małopolsce była na koniec 2008 r. niższa niż na koniec 2007 r. Przyczyniły się do tego spadki liczby pracujących w II, a szczególnie w III kwartale. Wzrost liczby pracujących w IV kwartale nie pozwolił na odrobienie straty w stosunku do ostatniego kwartału roku 2007. Choć (poza III kwartałem w przypadku mężczyzn i IV kwartałem w przypadku kobiet) liczba pracujących była większa niż przed rokiem, to przez większość roku obserwowaliśmy spadek liczby pracujących. Należy jednak zauważyć rosnący wskaźnik udziału pracujących w liczbie aktywnych zawodowo. Liczba pracujących mieszkańców wsi przez cały 2008 rok była niższa niż w roku poprzednim.

6. Przez większość 2008 r. w Małopolsce liczba pracowników najemnych spadała, choć notowano wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim. Podobną sytuację można było zaobserwować w przypadku liczby pracodawców i osób pracujących na własny rachunek. Niewielki wzrost wystąpił dopiero w IV kwartale. Natomiast spadek liczby pomagających członków rodzin był tak duży, że odnotowano go nawet w porównaniach z rokiem 2007.
7. W badaniach przeprowadzonych w 2008 r. Małopolanie należeli do najbardziej zadowolonych z pracy. Wysokie oceny dotyczące zadowolenia z pracy mogą oznaczać, że Polacy w obliczu kryzysu zaczęli wyżej cenić swoje miejsca pracy.
8. W 2008 r. w Małopolsce przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw wzrosło o 10,3% w porównaniu z rokiem poprzednim, ale było o 9,5% niższe od średniej płacy w Polsce. Płace wzrosły we wszystkich branżach, ale w różnym stopniu. Wzrost wynagrodzeń w branżach, które w roku 2008 i poprzednich latach borykały się z brakiem siły roboczej spowodowanym migracjami zarobkowymi, wskazuje na prawdopodobną atrakcyjność regionu dla migrantów powrotnych. Z kolei wzrost wynagrodzeń w sekcjach, w których kryzys zaczął się zaznaczać w 2008 r. (jak branża motoryzacyjna czy hutnicza) może świadczyć o tym, że nie wszystkie podmioty w tych sekcjach odczuły skutki kryzysu, ale też budzi obawy o ich dalszą kondycję i potencjalny wzrost liczby zwolnień związanych z obniżeniem kosztów działalności i urealnieniem struktury zatrudnienia.
9. Dostępne dane na temat zagranicznych migracji zarobkowych świadczą raczej o wyhamowaniu skali emigracji, niż o narastaniu fali migracji powrotnych.